

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Křemežský mlýn aneb co přinesla voda a vzal čas

**Lenka Čížková
Jihočeský kraj**

V Křemži, 2023

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Křemežský mlýn

aneb co přinesla voda a vzal čas

The mill in Křemže

or what the water brought and time took

Autor: Lenka Čížková

Škola: Česko-anglické gymnázium s.r.o., Třebízského 1010, 370 06
České Budějovice

Kraj: Jihočeský kraj

Konzultant: Mgr. Petr Klier

Křemže, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Českých Budějovicích dne 1. 1. 2024 .....

Lenka Čížková

Poděkování

Moc děkuji mému konzultantovi Mgr. Petru Klierovi, který mě odborně provázel celou středoškolskou odbornou činností. Díky Vám jsem získala cenné znalosti a rozvinula nové dovednosti.

Mé poděkování patří také Ing. Bedřichu Čížkovi, který mi poskytl veškeré informace a fotografie zde zahrnuté. Děkuji za trpělivost, ochotu vstřícnost a pečlivost.

Dále děkuji celé mojí rodině, která mi poskytovala podporu během celé doby tvoření této práce.

Jsem vděčná všem autorům, kteří byli pro mě inspirací. Vaše poznatky jsou základem, na němž tato práce stojí.

Tato práce není pouze mým úspěchem, ale úspěchem celé komunity, která mě podporovala na mé akademické cestě.

Anotace

Středoškolská odborná činnost se zabývá Křemežským mlýnem a jeho přeměnou na malou vodní elektrárnu. V práci jsou popsány všechny události s touto přeměnou spojené a následné zavedení prvního veřejného osvětlení v Křemži, které bylo mimořádně významné nejen pro blízké okolí Křemže. Práce popisuje proces zpracování obilí ve mlýně do té doby, než se z meliva stala mouka. Na začátku práce je stručně zmíněna historie a vznik Křemže. Dále práce zmiňuje výrobu prvního čtyřlampového odporového radiopřijímače stolního provedení v jižních Čechách a na závěr jsou zde uvedeny některé z povodní, které voda k mlýnu přinesla.

Klíčová slova

mlýn; malá vodní elektrárna; Křemže; elektrický proud; osvětlení

Annotation

Secondary school work deals with the mill in Křemže and its transformation into a small hydroelectric power plant. The work describes all the events associated with this transformation and the subsequent introduction of the first public lighting in Křemže, which was extremely important not only for the vicinity of Křemže. This work describes the process of grain processing in the mill until the grind became flour. At the beginning of the writing, the history and origin of Křemže are briefly mentioned. Furthermore, the work mentions the production of the first four-lamp resistance radio receiver of the desktop design in South Bohemia and at the end, some of the floods that the water brought to the mill are listed.

Keywords

mill; hydropower station; Křemže; electric current; lighting

V TOMTO MLÝNĚ POSTAVIL VODNÍ ELEKTRÁRNU
MLYNÁŘ JOSEF ČÍŽEK
ELEKTROTECHNICKÉ ZAŘÍZENÍ DODAL
ING. FRANTIŠEK KŘIŽÍK,
KTERÝ OSOBNĚ ZAHÁJIL PROVOZ ELEKTRÁRNY
1. SRPNA 1906

ELEKTRÁRNA ZÁSoboVALA STEJNOSMĚRNÝM PROUDEM
O NAPĚTÍ 120 V VEŘEJNÉ OSVĚTLENÍ A DOMÁCNOSTI
V KŘEMŽI DO ROKU 1946. DODÁVKA ELEKTŘINY DO VEŘEJNÉ
SÍTĚ BYLA OBNOVENA V ROCE 1986. PRO VLASTNÍ POTŘEBU
OBJEKTU VYRÁBÍ ELEKTŘINU TRVALE 100 LET.

PAMĚTNÍ DESKA ODHALENA V ROCE 2006

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Historie Křemže.....	8
3	Historie Křemežského mlýna.....	10
3.1	Jak to začalo	10
3.2	Provoz mlýna během 1. světové války.....	14
3.3	Provoz mlýna během 2. světové války.....	16
3.4	Poválečná léta.....	18
3.5	Současnost.....	18
4	Provoz Křemežského mlýna	19
5	Vznik malé vodní elektrárny a zavedení prvního veřejného osvětlení v Křemži.....	25
5.1	Rok 1905	25
5.2	Jak to začalo	25
5.3	Zrození elektrárny na Křemežském potoce.....	25
5.4	A v Křemži bylo světlo	29
5.5	Elektrina začala sloužit lidem	29
5.6	Další modernizace elektrárny.....	30
5.7	Nová smlouva elektrárny s obcí.....	34
5.8	Čtyřicátá léta dvacátého století	35
5.9	Doba před 21. stoletím	37
5.10	Po roce 2000 a současnost.....	38
6	Bratři Čížkové a radiotechnika v Křemži	42
6.1	Jak to začalo a předávání z generace na generaci	42
6.2	Význam během 2. světové války	44
7	Povodně	45
8	Závěr	47
9	Použitá literatura	48
10	Seznam obrázků a tabulek	49
11	Přílohy.....	50
11.1	Pamětní desky Křemežského mlýna na Obecním úřadě v Křemži	50
11.2	Křemežský mlýn v průběhu let.....	52
11.3	Mlynářský erb.....	54
11.4	Mlynářské desatero.....	55

1 ÚVOD

Tato středoškolská práce je vzpomínkou na dlouhou historii Čížků na Křemežském mlýně i všude ve světě, kam osud zavál příslušníky rozvětvené rodiny. Zároveň je poctou oceňující prozíravost a podnikavost Bedřicha Čížka, jeho manželky Anežky Čížkové, roz. Valentové, i všech jejich potomků a následovníků, kteří se zasloužili o udržení nepřetržité, nyní více jak stoleté, výroby elektřiny v Křemži. Je vzdáním holdem všem jejich předchůdcům, kteří se o vznik a rozvoj Křemežského mlýna zasloužili. A v neposlední řadě je i vzácnou vzpomínkou na vodní mlýn, malou vodní elektrárnu a všechny, kteří se na jejich rozvoji podíleli.

Mlýn byl vždy důležitou součástí každé vesnice. Lidé byli na jeho mletí závislí a práce mlynáře byla mnohdy velmi náročná a vyčerpávající. Přesto věřím, že moji předci tuto práci nevnímali pouze jako povinnost, ale byla to práce naplňující jejich dlouhé životy. A tato práce byla pro ně jistě tím nejvyšším zákonem, jak říkával pan učitel Vojtěch Herál v Křemežské škole o obyvatelích Křemže.

Křemežský mlýn se nachází v Křemži, v okrese Český Krumlov na Křemežském potoce, jehož pramen pramenní na úbočí hory Chlum ve výšce 950 m. n. m.¹

Ať už vzpomínáme na ty krásné časy v Křemežském mlýně nebo na ty těžší, především v době nesvobody, kdy byl provoz mlýna úředně pozastaven, je to vždy pro mě a celou moji rodinu krásná vzpomínka, plná úcty a obdivu, která nám připomíná nekonečné úsilí našich předků, kteří se snažili mnohdy ze všech svých sil mlýn udržet. A my, jejich následovníci, vnímáme jako milou povinnost tento mlýn stále udržovat a provozovat v něm malou vodní elektrárnu pro další generace.

V této práci budu čtenáře provázet historií Křemže, Křemežského mlýna, rodu Čížků, vybudováním malé vodní elektrárny a následným zavedením prvního veřejného elektrického osvětlení v Křemži. Seznámím čtenáře s provozem Křemežského mlýna i vodní elektrárny a také okrajově zmíním vznik radiotechniky v Křemži a to, co nám voda opravdu přinesla – povodně.

Informace budu čerpat převážně od mého otce Bedřicha Čížka, který je následovníkem rodu Čížků. Dále budu čerpat z matrik, pozemkových knih, kronik a z rodinných spisů.

Při sepsání této práce mě podpořili moji rodiče.

---

¹ NEJEDLÝ, BÁRTA, LINHA, DAŇEK, HOŘEJŠÍ. Z dějin Křemežska, s. 26, 1. vydání, Křemže, Obecní úřad Křemže, 1994, 142 str.

2 HISTORIE KŘEMŽE

Křemežská osada se nachází mezi horou Klet', která je nejvyšším vrcholem Blanského lesa, a pahorkatinou Haberskou s vrcholem Klukem, kolem dolního toku Křemežského potoka.²

Nejstarší známé sídliště v údolí Křemežského potoka bylo objeveno ve skalním úkrytu u Trísova. Místní nálezy pocházejí z mladšího úseku starší doby kamenné a jsou označovány jako primitivní varianta tzv. aurignacké kultury, která spadá do období poslední doby ledové, do období asi před 80 000 až 40 000 lety. Tvůrcem této kultury byl již člověk dnešního antropologického typu *Homo sapiens*.³

Na konci období stěhování národů v 8. století n.l. osídlili jižní Čechy a některá šumavská údolí Slované. K nejznámějším rodům patřili Slavníkovci, Přemyslovci, Vršovci, později Vítkovci (předchůdci Rožmberků).

Dnes není pochyb o tom, že sídliště Křemže a okolní území náležely ve 13. století pánům Dubenským z Chlumu – jedné z větví Bavorů ze Strakonic, kteří toto území dostali od panovníka v léno. Prvním známým z rodu Dubenských je Beneš z Chlumu, který měl 2 syny Jindřicha a Smila, kteří si po jeho smrti panství rozdělili. Jindřich dostal Chlum a Smil se usídlil na území Křemže, kde na Křemežském hradišti založil v roce 1318 tvrz a rodinu vladyků z Křemže. Poslední z rodu Jan Smil byl původně ve službách Oldřicha z Rožmberka, ale s ním se nepohodl a odešel z jeho služeb. Později válčil na straně Táboritů proti svému bývalému pánovi, a protože ovládal rozsáhlé území, stal se mu nebezpečným. Po tragické bitvě u Lipan v roce 1434 byl Jan Smil zajat a v roce 1447 na rozkaz Oldřicha z Rožmberka popraven a křemežská tvrz byla zbořena. Tímto způsobem se Oldřich z Rožmberka zmocnil Křemže a okolí, které připojil k českokrumlovskému panství. Synové Oldřicha z Rožmberka Jan a Jindřich prodali v roce 1451 Křemži i s mlýnem pod Křemží a tím se Křemže znovu připojila k Chlumu – bratrům Dubenským Benešovi a Přibíkovi z Chlumu. **Odtud pochází první zmínka o Křemežském mlýně z roku 1451.** Mlýn pod Křemží je uváděn ve spisech o Janu Smilovi z Křemže v 15. století jako *mlýn Hudecký*.⁴ Po smrti syna Beneše Jindřicha bylo celé území a rodový majetek prodán roku 1547 Janu Častolarovi z Dlouhé Vsi, který ho významně rozšířil a upevnil. Manželka Jindřicha se stala vdovou, a protože byla z rodu Častolarů a neměla moc peněz, území se zmocnil právě on. Po jeho smrti v roce 1560 se Křemže ujímá roku 1575 jeho syn Jaroslav, po jehož smrti se Křemže dostává pod vedení jeho bratra Oldřicha, pána na Chlumečku (Zde se Křemže s mlýnem ohledně vlastnictví rozchází – viz následující odstavec.). Později Křemži postupně vlastnili Jan Albrecht, Karel Maxmilián Kořenský z Terešova a Jan Augustin Miličovský z Braunberka. Následně byla

---

² NEJEDLÝ, BÁRTA, LINHA, DAŇĚK, HOŘEJŠÍ. Z dějin Křemežska, s. 26.

³ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 1, 1. verze, Křemže, 1977, 25 str.

⁴ ELIÁŠ, Jan. Farní osada Křemže v Čechách, s. 19, 1. vydání, Křemže, Odbor národní jednoty pošumavské, 1896, 54 str.

Křemže prodána roku 1678 klášteru Zlatá Koruna a po zrušení kláštera v roce 1785 přechází Chlumeček i s Křemží na českokrumlovské panství.⁵⁶

Mlýn, ačkoliv patřil do území Křemže, náležel Jindřichovi, dalšímu synovi Jana Častolara, který získal z otcova podílu poplužní dvůr Koroseky i s Křemežským mlýnem, proto ho lze vyhledat v dominikální pozemkové knize pro panství Český Krumlov jako *mlýn Korosecký*⁷, č.p. 30. Po Jindřichově smrti v roce 1610 byl mlýn pozůstalými dědici prodán roku 1611 Vilému Přídruhovi Kocovi z Dobrše, proto je mlýn v některých spisech uváděn jako *Kocův mlýn*.⁸ Po likvidaci českého stavovského povstání mu byly Koroseky, nejspíše i s mlýnem zbaveny, a v roce 1623 prodány městu České Budějovice. Mlýn koupil roku 1636 rod Eggenbergů (za jejichž vlády začalo silné poněmčování Českokrumlovsko), kteří roku 1719 vymřeli a majetek rodu Eggenbergů i s Křemežským mlýnem přešel dědictvím na synovce z rodu Schwarzenbergů.⁹¹⁰

---

⁵ ELIÁŠ Jan. Farní osada Křemže v Čechách, s. 12–28.

⁶ NEJEDLÝ, BÁRTA, LINHA, DAŇEK, HOŘEJŠÍ. Z dějin Křemežska, s. 13–18.

⁷ Dominikální pozemková kniha č. 57 pro panství Český Krumlov, uložená ve Státním oblastním archivu v Českém Krumlově pod signaturou I5AU 150.

⁸ ZÁLOHA, Jiří. Ze starých dějin Křemže, s. 25, 1. verze, Křemže, 2. polovina 20. století, 37 str.

⁹ ZÁLOHA Jiří, Ze starých dějin Křemže, s. 25.

¹⁰ NEJEDLÝ, BÁRTA, LINHA, DAŇEK, HOŘEJŠÍ. Z dějin Křemežska, s. 26.

3 HISTORIE KŘEMEŽSKÉHO MLÝNA

3.1 Jak to začalo

V 16. a 17. století hospodařily na mlýnech v Křemži rodiny Melmerů. Nejprve hospodařily jako panští mlynáři na zdejších mlýnech a později 12. června roku 1728 koupili mlýn Křemežský od feudálního držitele Adama Františka Schwarzenberga.

Prvním známým panským mlynářem na Křemežském mlýně je Jakub Melmer s manželkou Markétou, s níž měl 2 syny Řehoře a Martina. Martin se přiženil na Holubovský mlýn čp. 32 a Řehoř koupil 12. června 1728 Křemežský mlýn, kde byla světnice, komora, chlévy a mlýnice se dvěma mlýnskými složenými, za 200 zlatých rýnských od knížete Adama Františka Schwarzenberga, sídlícího v Lascenburgu, kde byla smlouva podepsána. Řehoř je uváděn jako bývalý panský mlynář.

Řehořův syn Karel zůstal na vojně a nechal si vyplatit svůj podíl z mlýna, a protože se jeho dcery Kateřina a Žofie provdaly, prodal Řehoř Křemežský mlýn svému synovci z Holubovského mlýna Tomášovi, který mlýn převzal v červenci roku 1760. S manželkou Mariannou zřejmě vlastní děti neměli, ale vychovávali adoptivní dceru z příbuzenstva Terezii, která se v roce 1786 provdala za Johanese Michaela Kojdla, jízdního myslivce na Jaroních. Spolu měli syna Gabriela Kojdla, naroz. 1786, jehož poručníkem se po smrti jeho otce stal Antonín Hilbert. V této době byl mlýn pronajímán mlynářskému mistrovi Jakubovi Šimovi, s nímž koncem roku 1806 uzavřel Hilbert smlouvu, podle níž měl zde Šíma povolení k výstavbě pily. Z pozemkové knihy vyplývá, že v září 1829 se stal Gabriel Kojdl vlastníkem mlýna s pilou na prkna. S manželkou Rozálií Hajerovou z Křemže se jim roku 1824 narodil syn Gabriel, který v dospělosti převzal mlýn po svém otci a v roce 1854 se oženil s Kateřinou Hájkovou ze Stupné.

Až do té doby vázlo, podle tehdejšího práva, na mlýně břemeno v podobě 8 zlatých rýnských, 4 kapounů a 54 strychů žita ročně pro českokrumlovské panství a kněžského desátku (obsahovalo vajíčka, máslo, tvaroh, drůbež, med, len, plátno, peří apod.) pro křemežskou faru. Těmto ročním dávkám se říkalo „železná kráva“. Kromě toho do zrušení roboty vázlo na mlýně i robotní břemeno – 26 dnů ruční roboty a 2 zlaté a 10 krejcarů ročně. Mlýn se stal zcela svobodný v roce 1853.

Ke mlýnu nevedla dobrá cesta, a tak pro nevyhovující příjezd dřevařských povozů byla pila po delší dobu mimo provoz a jako neudržovaná se časem zřítla.

Gabriel Kojdl pronajal r. 1861 mlýn Františku Čalounovi a sám pak provozoval povoznictví s malým hospodářstvím.

Tehdy bylo zvykem, že zemědělci přivezli obilí do mlýna a hned se jim mlelo a oni při tom pomáhali vynášet v násypkách šrot znovu k semlání, čekali až bylo semleto a semleté obilí si hned odváželi.

Gabriel Kojdl byl velmi pohostinný, a tak do mlýna přicházeli lidé přátelsky se pobavit a také se často tančovalo dlouho do noci. Tak se stalo, že v roce 1870 mlýn, který byl již v zchátralém stavu, vyhořel.

Gabriel Kojdl měl 5 dcer a jednoho syna, který zemřel při narození. Proto provdal nejstarší dceru Josefu, naroz. 18.2. 1857, za Josefa Čížka, domkáře a zedníka, syna Františka Čížka z Chlumu čp. 24 „Linhů“ (dříve v čp. 26).

Josef Čížek, naroz. 10.2.1842, se přiženil r. 1878 na vyhořelý mlýn, který r. 1882 převzal. Proto prodal r. 1879 svůj dům „Linhovinu“ v Chlumě čp. 24 své sestře a výtěžek z prodeje i s pozemky přivedl ke mlýnu. Spolu s Gabrielem Kojdlem poté mlýn znovu postavili. Poté pronajal obnovený mlýn Ždivonovi a sám obchodoval s obilím a také s dřívím, nakupoval je a vozil do Českých Budějovic, odkud pak přivážel semena a různé zboží pro místní kupce. Než se oženil, měl nemanželskou dceru. Poté měl s Josefou 9 dětí – Kateřinu, Josefa, Františka, Marii, Rudolfa, Rosalii, Karla, Růženu a Kristinu. Syna Josefa poslal na zkušenou do „modernějšího“ mlýna, aby pokračoval v mlynářském řemesle. Po jeho návratu domů v roce 1898 byla do mlýna koupena válcová stolice od firmy GANZ z Budapešti, kterou byl nahrazen jeden mlýnský kámen. Byla to první stolice na Křemežském potoce. Také byl mlýn doplněn zařízením na čištění obilí, na třídění mouky a výtahy, které jsou součástí mlýna dodnes. Tímto zmechanizováním provozu mlýna byla odstraněna těžká práce vynášení šrotů a mouka byla kvalitnější.

Obrázek 1: Mlynářský a tovaryšský list Josefa Čížka mladšího z roku 1897.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Josef Čížek starší nechal na štítě západního průčelí mlýna namalovat nápis „*Umělecký mlýn Josefa Čížka*“.

Obrázek 2: Josef Čížek s rodinou a sousedy před Křemežským mlýnem v roce 1911.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Když se syn, naroz. 23.12.1880, 18.11. 1902 oženil s Anežkou, naroz. r. 1883 Valentovou z Křemže „od Hadámků“, postoupil mu mlýn 16.12. 1902. Zažívali těžké začátky. Manželka Anežka přinesla do manželství nejen slušné věno, ale i pozemky a výbavu. Věno postačilo na složení podílů pro sourozence, avšak na obnovu vodního kola a jeho výstroje se musela uzavřít půjčka u sousedů i v místní kempeličce. V roce 1903 nahradil dvě dřevěná kola jedním vodním kolem na svrchní vodu a železným převodovým soukolím (železná výstroj) a doplnil zařízení mlýna. Na mlýně také vázly 2 výměnky – pro rodiče a prarodiče. S Anežkou měl 6 dětí a sice: Františka, Marii (zemřela v kojeneckém věku), Karla, Františku, Bedřicha a Boženu. Vlivem silné konkurence okolních větších a modernějších mlýnů mletí v Křemežském mlýně ubývalo, a tak se pokrokový a technicky zaměřený Josef Čížek odvážil na tehdejší dobu k velmi odvážnému kroku. **Vybudoval v roce 1906 malou vodní elektrárnu**, která dodávala elektřinu pro veřejné osvětlení v Křemži. Aktu rozsvícení byl přítomen slavný Ing. František Křížík.^{11/2} (více v následující kapitole)

¹¹ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 1–9.

¹² Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 6–9, 1. vydání, Křemže, Fides Populi, s.r.o., 2006, 56 str., C 330.342.

3.2 Provoz mlýna během 1. světové války

Svého nejstaršího syna Františka, naroz. 23.4. 1902, otec již od útlého věku zasvěcoval do mlynářského řemesla a provozu elektrárny, což se později ukázalo jako velice prozíravé. Dne 26. 7. 1914 vypověděl Rakousko-Uherský císař František Josef I. válku Srbsku, a tak vznikla 1. světová válka. Josef Čížek musel narukovat dne 15. 2. 1915. Anežka byla tehdy těžce nemocná a nemohla se o živnost starat, a tak tíha vedení mlýna a elektrárny dolehla na nejstaršího syna Františka, kterému tehdy nebylo ani ne 13. let. František byl tehdy žákem 2. ročníku měšťanské školy v Křemži, avšak dnem narukování jeho otce do války se jeho život změnil. Přestal chodit do školy a musel mlynařit. Na těžké práce byli najati sousedi Václav Beneš, který byl zedníkem, a pan Roha. Dne 13.4. 1915 dojel desátník kulometné roty Josef Čížek s polní rotou na pole na Ruskou frontu. Dne 7.9. 1915 byl Josef při přebíhání do zajetí mezi obcemi Josefovka a Mikulčice u Tarnopole (dnešní Ukrajina) v 11:30 smrtelně zasažen střepinou granátu z německé dělostřelecké palby a následně na tamtéž místě pohřben.

Válečná léta nebyla pro nikoho lehká, mnoho rodin přišlo o svého živitele a prováděly se rekvizice obilí, dobytka a mlynáře stíhaly úřady vysokými pokutami za mletí „načerno“, tj. mletí bez povolovacího výkazu. Obvykle následovaly těžké pokuty a zabavení obilí, které nebylo kryto výkazem.

Přesto se v Křemežském mlýně pro lidi z okolí mlelo. Lidé měli hlad a potřebovali uživit své děti, a tak si chodili tajně vyzvedávat obilí do mlýna v nočních hodinách. Když vyčkávali obilí, mnohdy si nasazovali pytel na hlavu tak, aby je nikdo neviděl a nepoznal, aby se následně nemohli navzájem udat.

Paní Bauerová ze Stupné vyprávěla, jak šla s maminkou v noci do mlýna pro obilí, a protože se maminka o svou dceru bála, nechala ji čekat opodál schovanou za keřem a sama pokračovala do mlýna. Cestou zpět ji vyzvedla a pokračovali na cestě domu.

V Křemežské kronice je napsáno: „Nejen lidé ve službě válečné, ale i my zde v zázemí byli jsme uvrženi do hrozná bídy a nesnáze. Aby zajištěny byly na prvním místě dodávky pro vojsko, zastaven byl hned v první době volný prodej obilí a všech poživatin, zavedeny všemožné rekvizice. Chléb, mouka směla se jen na chleбенky a moučenky a to jen v nepatrném množství vydávati.

Proto byli jsme nuceni, obilí pod rukou za hříšně drahé peníze si opatřovati, je za noční doby do mlýna dopravovati a zase za noci domu si je odnáseti. Nebezpečí bylo tím větší, že chodili velice často rekvizice četnictva a úředníků z hejtmanství do mlýnů, kdež zabavili vše, co nebylo kryto mlecími lístky, a tak přišel mnohý těžce získaný trošek obilí, které za noci do mlýna donesl.

Byla to smutná podívaná, když ve mlýně setkali jsme se s lidmi zakuklenými z obavy, aby jeden druhého nepoznal a neprozradil. Proto také bál se každý promluvíti a hleděl, aby se svým troškem byl už ze mlýna. Cestu zpáteční konali jsme hodně oklikou, jen abychom žádnou rekvizici nepotkali.“¹³

Ke konci války se do mlynaření začal zapracovávat dorůstající mladší Josefův syn Karel a František, kterého vždy zajímala moderní technika a zejména elektrotechnika, vystudoval Vyšší státní průmyslovou elektrotechnickou školu v Praze na Smíchově, kde v roce 1923 složil maturitní zkoušku. Po maturitě byl František bez zaměstnání ve svém oboru a na podzim roku 1923 sestavil první radiový přijímač v šalandě Křemežského mlýna, na což mu přispívala Měšťanská škola v Křemži. To bylo také první místo v jižních Čechách, kde byla zachycena hudba a řeč přenášena elektromagnetickými vlnami – tedy rádiem – dnes rozhlasem. Důležité je, že při stavbě tohoto 4 lampového přijímače stolního provedení pomáhali bratr Františka Bedřich a Vilém Klika. Oba poté zůstali radiotechnice věrni. Bedřich Čížek si později zařídil servis pro údržbu rozhlasových přijímačů a koncesovanou prodejnu rozhlasových přijímačů.

Vdova po Josefovi Anežka měla značné starosti se mlýnem, s elektrárnou i s dětmi, a proto hledala oporu v novém partnerovi. V roce 1922 se provdala za Františka Cábua, se kterým měla další dceru Miroslavu. Manželství se však v roce 1933 rozpadlo, a proto postoupila Anežka v roce 1933 dům čp. 30 v Křemži s veškerým příslušenstvím tzn. mlýnským zařízením i elektrárnou, nejmladšímu synovi Bedřichovi, naroz. 1908.

Bedřich se vyučil nejprve elektrotechnikem, pak i mlynářem, složil zkoušku na mlynářského tovaryše a později na mlynářského mistra. Jako příznivec technického pokroku a všeho nového se také zajímal o v té době zcela nový obor – radiotechniku. Absolvoval i odborný radiotechnický kurz. Jeho bratr František ho v tomto směru silně podporoval, a tak díky nim se do Křemže velmi brzy dostalo první rádio. V roce 1927, v jeho devatenácti letech, absolvoval Bedřich kurz k obsluze kinematografického promítání přístroje, který zakončil zkouškou u Zemské správy politické v Praze. Následně se stal prvním kinooperátorem v křemežském kině, které se provozovalo v křemežské sokolovně. Bedřich Čížek byl člověk s vrozenou inteligencí, společenský, veřejně velmi činný, jak v obci, tak i mezi včelaři i v mlynářském společenstvu atd., a obětavý vlastenec, což se prokázalo především v době 2. světové války.¹⁴¹⁵

---

¹³ SCHNEIDER Vojtěch. Kronika obce Křemže, s. 152–153, 1. verze, Křemže, 1923, 196 str. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/415/3>. [cit. 1. 1. 2024]

¹⁴ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 9–10.

¹⁵ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 9–11.

Obrázek 3: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 1916. Vpravo je Anežka Čížková se synem Františkem.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

3.3 Provoz mlýna během 2. světové války

Bedřich Čížek za 2. světové války pomáhal lidem, jak prodejem mouky, tak i mladým lidem, kteří utekli z totálního nasazení. Byl vždy velmi obětavým vlastencem a za svou pravdu si vždy šel, i když si tím mnohdy způsobil nesnáze.¹⁶

Jako příkladem můžeme uvést, že ukrýval zběha z totálního nasazení v Německu, který utekl do Křemže a přišel se do mlýna ukrýt, protože zde pracoval jeho bratr a často tam chodil a znal to tam. Nějakou dobu se zde ukrýval a v roce 1944, když to bylo už nebezpečné, protože ho Němci a četníci hledali v místě bydliště a hrozilo, že přijdou na kontrolu i do mlýna, tak B. Čížek požádal p. Sládka, který ve mlýně dělal kočího, aby ho skovaného odvezl ve fůře sena do Košic, kde je jeho sestra Františka, která zde provozovala hospodářství asi 30 ha a kočího p. Sládka tam B. Čížek posílal na práce na výpomoc v zemědělství, když byly nějaké zemědělské kampaně, jako byly žně, sena. A protože on už tam několikrát byl, domluvil se B. Čížek právě s ním. Večer si připravil vůz se senem, v senu vytvořil skrýš a ráno ve 3 hodiny se zběh do skrýše skoval a s koňmi jeli do Košic u Soběslavi přibližně 50 km. Když přejížděli železniční trať u Horosic, byly tam staženy závory a hradlo (strážní domeček), které hlídal německý voják s flintou. Proto musel s koňmi zastavit a čekat, až přejede vlak. Ale tenkrát

---

¹⁶ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 10.

vlaky tahaly parní lokomotivy, kde se topilo uhlím a z komína vycházel nejenom kouř, ale i saze. Německý voják si mezitím prohlížel vůz a čekali, až přejede vlak. Vlak přešel, německý voják zvedl závory, pan Sládek dal pokyn koním, aby se dali do pohybu a rozjeli se. Po chvíli ale p. Stropek volá a klepe na kočího p. Sládka, ten se otočil a viděl, že seno jim hoří a německý voják za nimi utíká a chce pomoci hasit hořící fůru sena. Jenomže kdyby ten německý voják zjistil, že vezou zběha z totálního nasazení, tak by je všechny zavřeli a popravili. Pravděpodobně i jejich rodiny. Kočí p. Sládek seděl na kozlíku (sedátko na voze), na kterém měl deku, kterou hodil na hořící seno a stále popoháněl koně. Ujeli a cestou seno uhasili, dojeli do Košic a tam byl zběh skovaný až do konce války, kde jim pomáhal na statku s pracemi.¹⁷

Po válce si Bedřich Čížek nechal potvrdit jeho činy během 2. sv. války od lidí, kterým pomáhal. Mezi nimi můžeme najít i potvrzení od Františka Stropka:

„Prohlašuji tímto, že znám p. Bedřicha Čížka z Křemže č. 30 jako velmi dobrého a spolehlivého Čecha v každé době, a hlavně za okupace, který mě prokázal kromě potřebného živobytí i přístřeší, kteráž mě po čas bez přihlášení přechovával, ježto jsem z říše z totálního nasazení uprchl a sice od doby 9. 9. 1944 do dnů převratových a od listopadu 1941 až do června 1942 /do stanného práva, z doby Heydrichiády/. V době, kdy pobyt u p. B. Čížka byl nejistý doporučil mě k jeho sestře pí. Fr. Machurkové – Matějčkové v Košicích č.p. 33 ork. Soběslav. Toto může potvrditi četnický strážmistr Jar. Čížek a Čermák, kteří p. B. Čížkovi sdělovali vzkazy po pátrání po mně, abych se mohl ukrýti a nebyl k nalezení. Toto prohlášení vydávám na vlastní žádost velmi rád a děkuji ještě jednou za ochotu, která mně byla projevena. František Stropek, Dobrkovice 10“.¹⁸

Shrneme-li tato potvrzení, lidé zde potvrzují, že Bedřich Čížek byl vždy jeho postojem a chováním, jak po stránce politické, tak po stránce podpory českého obyvatelstva a vlasteneckým smýšlením dobrý Čech. Poskytoval lidem informace vysílané zahraničním rozhlasem, který měli možnost ve mlýně poslouchat. Také dokládají, že byli lidé, nejen z blízkého okolí, po dobu války zásobování moukou, chlebem, vejci i mlékem v množství jejich požadovaném nezištně a bezplatně nebo za normální cenu. Podporoval rodiny lidí, co byli v koncentračních táborech. V době nesvobody zůstal nadále členem Sokola. Po celou dobu používal české obchodní tiskopisy i razítka, dopisní papíry výhradně s českým textem a měl po celou dobu nesvobody jen české označení svého podniku.¹⁹

Kontrol se vždy účastnili 4 lidé – tři Češi a jeden Němec a ani Křemežskému mlýnu se kontrola během 2. světové války nevyhla.

---

¹⁷ Z vyprávění Ing. Bedřicha Čížka, v Křemežském mlýně, 2023.

¹⁸ STROPEK, František. Potvrzení a prohlášení o pomoci B. Čížka během 2. světové války, Dobrkovice 10, 1945/1946.

¹⁹ Potvrzení od lidí podporovaných během 2. světové války Bedřichem Čížkem.

3.4 Poválečná léta

Po válce se Bedřich dne 22. 4. 1947 oženil s Kristinou, roz. Daňkovou 8. 4. 1919 v Křemži, odbornou učitelkou v Křemži, se kterou měl děti Bedřicha a Irenu.

V červenci roku 1947 převzaly Jihočeské elektrárny národní podnik v Českých Budějovicích postupně zásobování městyse Křemže střídavým trojfázovým elektrickým proudem, a tak odběr stejnosměrného elektrického proudu z Křemežské elektrárny po 40 letech zanikl. Změnou výrobních podmínek došlo k omezování funkce malých mlýnů a postupně pak přešlo až k jejich úplnému zastavení. **Tak po mnoha staletích došlo v červenci roku 1952 k úřednímu zastavení Křemežského mlýna.** Elektrárna na Křemežském potoce v č.p. 30, poháněná vodní turbínou, však dál vyráběla elektrický proud, jak se dočtete v následující kapitole.

Ještě předtím, z důvodu změny společenských poměrů, byly dány v roce 1950 do klidu Čížkovy živnosti elektrotechnická, elektroobchodní a radioobchodní.

A jaký byl další osud bývalého mlynáře Bedřicha Čížka? Když byl změnou společenských poměrů přinucen ukončit všech pět živností, pracoval dál jako kinooperátor a provozoval opravy rozhlasových přijímačů, věnoval se včelařství, fotografování, ale hlavně rodině a svým malým dětem. Roku 1958 nastoupil do zaměstnání u Československých státních drah jako rozvodný v měničném proudu elektrické dráhy ve Vyšším Brodě, na trati Rybník – Lipno. Dne 21. 11. 1966 zemřel na následky zranění při autonehodě.

Po tragické smrti svého manžela spravovala objekt mlýna s elektrárnou vdova Kristina Čížková. Tohoto nelehkého úkolu se ujala se svědomitostí sobě vlastní, aby později, v roce 1984, předala bývalý mlýn se stále funkční elektrárnou synovi Bedřichovi, který následoval své předky a vystudoval elektrotechniku na střední i vysoké škole.²⁰²¹

3.5 Současnost

Ing. Bedřich Čížek stále žije v domě svých předků s manželkou Hanou, dcerami Lenkou a Radkou a synem Davidem. Jde ve stopách dědečka, strýce, otce a rodinnou elektrárnu zdárně podporuje. Zajímá se o moderní technologie a vše neustále opravuje a vylepšuje. Vlastní a provozuje více větších malých vodních elektráren po celé České republice. **A tak se oběžné kolo malé vodní elektrárny v turbínové kašně v Křemežském mlýně točí dodnes.** Staří turbináři říkali oběžnému kolu lafrát (z němčiny laufen – běžet a Rad – kolo).

---

²⁰ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 11–15.

²¹ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 12–13.

4 PROVOZ KŘEMEŽSKÉHO MLÝNA

Obrázek 4: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 2006.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek, vyfoceno v roce 2006.

Nejstarším zařízením v Křemežském mlýně je hranice – dřevěná konstrukce podepřená 6 sloupy, která nese mlýnskou podlahu, které se říkalo zanáška. Na této podlaze ležely mlýnské kameny. Na této hranici si můžeme stále všimnout skutečnosti, že zde hořelo – je ohořelá. Nejstarší letokruh v této hranici je podle dendrologického průzkumu z roku 1529.²²

objednal	Bedřich Čížek	adres	ul. Pod kopcem 30 Křemže	obec	Křemže	nadmořská výška	
telefon	724 003 792	e-mail		ulice (orientační číslo)	Pod kopcem	zeměpisná délka	
datum odběru	28. 5. 2010			číslo popisné	30	zpracoval	
				objekt	mlýn	datoval	Kyncl T.

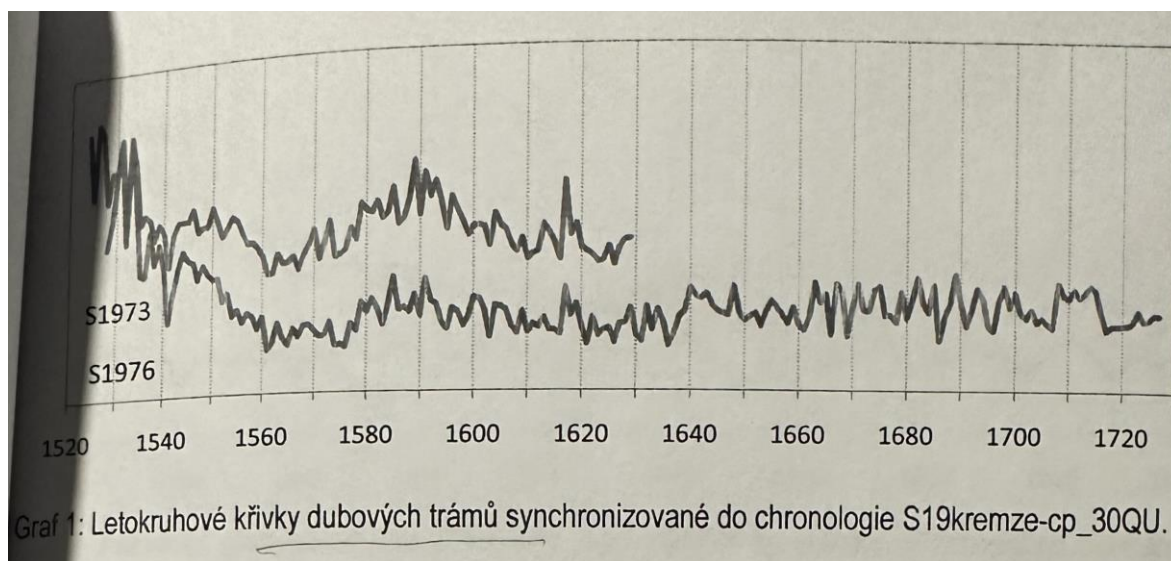

číslo	způsob oprac.	značka	tloušťka cm	délka cm	WK	konstrukce	popis prvku	poznámka	číslo vzorku	dřevina	počet letok. řbíl	datum skácení
25						mlýnská hranice	dubový trám (ohořel 1870)	1 uprostřed	S1973	dub	106 / -	1635+
26					A	mlýnská hranice	trám - stojina		S1974	borovice	87 + 8 - 12	1874-78
27					A	mlýnská hranice	trám - ležatý horní		S1975	smrk	84 + 7	1867+
28						mlýnská hranice	dubový trám (ohořel 1870)	2 u okraje	S1976	dub	200 / -	1733+
S19kremze-cp_30QU						S1973+76				dub	204	1727

Tab. 2: Přehled parametrů vzorků odebraných z konstrukčních prvků domu čp. 30 v Křemži. Doba kácení použitého stromu je uvedena ve sloupci „datum skácení“ ve tvaru např. 1806/07 - strom kácen na přelomu let 1806 - 1807; 1874-78 - strom kácen někdy mezi roky 1874 - 1878 (odhad na základě počtu poškozených okrajových letokruhů). V silně orámované části tabulky jsou uvedeny parametry sestavených průměrných chronologií.

Obrázek 5: Přehled parametrů vzorků odebraných z konstrukčních prvků domu čp. 30 v Křemži.

Zdroj: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků mlýnské hranice v domě č.p. 30 v Křemži. DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl, červenec 2010.

Obrázek 6: Letokruhové křivky dubových trámů synchronizované do chronologie S19kremze-cp_30QU.

Zdroj: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků mlýnské hranice v domě č.p. 30 v Křemži. DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl, červenec 2010.

²² Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků mlýnské hranice v domě č.p. 30 v Křemži. DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl, červenec 2010.

Na odměřování menšího množství mouky se používala mlynářská mírka, na převážení obilí po mlýně sloužil rudlík a decimální váha („decimálka“) byla zapuštěna do podlahy, aby se na ni snadno rulíkem přejelo. Dále se ve mlýně používaly dřevěné lopaty, násypky a smetáky.

Obrázek 7: Mlynářská mírka

Zdroj: Václav Příbyl, vyfoceno v roce 2006.

Obrázek 8: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 2006.

Zdroj: Václav Příbyl, vyfoceno v roce 2006.

Bedřich Čížek vyprávěl, že jako dítě měl povinnost často zametat mlýnské podlahy. Proto si lze povšimnout na dobových fotografiích, že se děti často fotily s těmito smetáky. Mlýnská podlaha, na které ležely mlýnské kameny, se nazývala zanáška. Později byly mlýnské kameny nahrazeny válcovými stolicemi, proto se jí později říkalo válcová podlaha.

Obrázek 9: Fotografie lidí před mlýnem, vyfocena v zimě mezi roky 1915 a 1916. Zleva stojí soused Beneš, poté František Čížek, Karel Čížek, Bedřich Čížek, Anežka Čížková a další.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Křemežský mlýn měl v minulosti dvě mlýnská složení. Každé složení se skládalo z mlýnského kola, z jednoduchých převodů jednoduchými ozubenými koly a ze dvou mlýnských kamenů. Jeden mlýnský kamen ležel na podlaze, to byl ležák a druhý se po něm otáčel, tomu se říkalo běhoun. Způsob mletí na mlýnských kamenech byl takový, že do otvoru horního mlýnského kamene se nasypalo obilí, to se mezi kameny rozdrtilo a propadlo pod podlahu, kde se třídilo hasačertem (rukáv, který se třepal a třídil mouku podle frací), poté se zachytávalo v násypkách a ručně se to melivo zase vynášelo na horní podlahu (zanášku) a opětovně se sypalo do otvoru horního mlýnského kamene. Tento proces se několikrát opakoval, než vznikla finální mouka.

Vždy po určitém čase bylo potřeba opracovat plochy mlýnských kamenů. Musely se kameny rozebrat – sundat vrchní kamen. Následně se prováděl křes kamenů pomocí kladívek – oškrt, pemrlice a špičák. Mlýnské kameny byly původně z pískovce, který si musel mlynář vybrat v lomu, následně je opracovat a instalovat ve mlýně. Později se používali modernější kameny, které se dovážely z Francie, používal se sladkovodní křemen a říkalo se těmto kamenům francouz.

Obrázek 10: Kladívka pro křes mlýnských kamenů – oškrt, špičák, pemrlice.

Zdroj: Václav Příbyl, vyfoceno v roce 2006.

Po prvním křesu mlýnských kamenů nechtěl být žádný zemědělec první, jehož obilí se bude na těchto kamenech mlít, protože v mouce byl písek.

Tehdy bylo zvykem, že zemědělci přivezli obilí do mlýna a hned se jim mlelo a oni při tom pomáhali vynášet v násypkách šrot znovu k semílání, čekali až bylo semleto a semleté obilí si hned odváželi.

V 19. století se v Americe prosadila nová technologie mletí, která se postupně dostávala přes Francii až do Čech. Josef Čížek mladší se seznámil s těmito mlýny, když byl na zkušené ve světě a po jeho návratu v roce 1898 přesvědčil svého otce, aby tímto způsobem také přestavěli mlýn. Místo mlýnských kamenů instalovali válcovou stolicí a na štít mlýna bylo napsáno „Umělecký mlýn Josefa Čížka“, protože Křemežský mlýn byl první na potoce s touto technologií a byli na to patřičně pyšní. Instalovali 5 výtahů na vynášení meliva, čistírnu obilí a do horního patra instalovali 3 hranolové vysévače na prosívání meliva. V roce 1903 Josef Čížek mladší nahradil dvě menší vodní kola jedním velkým vodním kolem o průměru asi 6 metrů na vrchní vodu se železnou výstrojí (tzn. železnými převody). V roce 1913 pořídil do mlýna loupáčku firmy KAŠPAR a válcovou stolicí firmy GANZ, která byla později nahrazena a doplněna třemi modernějšími stolicemi.

Obilí se vozilo z okolních vesnic. Ročně přibližně 100 vagónů. Jako zajímavost můžeme uvést, že dříve bylo v klasu obilí podstatně méně zrn (dříve cca 4, nyní cca 40)

Způsob mletí byl následující. Do násypky mlynář nasypal určité množství obilí, kterému se říká zámel. Obilí procházelo mlýnským zařízením čistírnou, která je na spodní podlaze. V této čistírně se oddělovaly klasy a rozdrčené obilí k pomlácení, obilí dál pokračovalo do triéru, kde se odděloval koukol a písek, kamínky, takže se poté čisté obilí prostřednictvím výtahu dostávalo na první stroj – na loupačku, kde se zrno jemně obrousilo, pokud se jednalo o pšenici nebo žito a pokud se jednalo o ječmen, tak ječmen se brousil déle a byly z něj ječné kroupy. Obroušené a očištěné obilí se přesouvalo do válcových stolic (jedna je z roku 1925 a druhá z roku 1942). Každá stolice má dva válce, které mají na sobě rýhy a otáčí se proti sobě. Každý válec má jinou rychlost a obilí nebo melivo se dostává mezi válce, kde je malá mezera. Každá stolice má seřizovací mechanismy. Jedna stolice má válce hrubší, proto je na první mletí nebo na šroty se také říkalo. Když byla násypka plná, tak se otevřela tak, že se vytáhl šubr a obilí se dostávalo mezi válce. Na každé stolici je zvonek, který dával mlynáři signál, že došlo melivo v násypce a hrozí nebezpečí poškození válců. Tyto válce se musely vždy po určitém čase vymontovat a odvézt do nějaké strojírenské firmy, aby se znovu narýhovaly, protože byly opotřebené.²³ Po prvním mletí se melivo dostávalo prostřednictvím výtahů na horní podlahu, kde se na hranolových vysévačích melivo prosívalo a melivo se třídilo podle frakce na různé druhy mouk. K třídění pšeničné mouky se používala reforma, kde se na žebrech třídila (síta, která se třepou). Hladká mouka se pak přesouvala do míchačky. Hrubší se mlely znovu – 5x i 6x. Poté se hotové mouky sbalily do pytlů.²⁴

Pšenice se mlela na mouky hladkou, polohrubou, hrubou, krupičku a krupici. Žito se mlelo vše na hladko. Bílá mouka z vnitřní části žitného zrna je bílá a říká se jí výražka a používala se na přípravu žitných knedlíků a z vnější části žitného zrna byla mouka tmavší barvy, které se říkalo chlebovka a byla používaná na výrobu chleba. Na výrobu chleba se používá mouka pšeničná i žitná, protože v pšeničné mouce je lepek a v žitné mouce je kvásek.²⁵

---

²³ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a DIVIŠOVÁ, Jana. Česká televize, Soukromá muzea, Mlynářské muzeum, Křemže, 2007. <https://www.ceskatelevize.cz/program/amsprogram/10123426217-08.09.2009-17:25-2.html>

²⁴ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a TOUŠLOVÁ, Iveta. Česká televize, Toulavá kamera, Křemže, 2007. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126666764-toulava-kamera/207411000321028/>

²⁵ Z vyprávění Ing. Bedřicha Čížka, v Křemežském mlýně, 2023.

5 VZNIK MALÉ VODNÍ ELEKTRÁRNY A ZAVEDENÍ PRVNÍHO VEŘEJNÉHO OSVĚTLENÍ V KŘEMŽI

5.1 Rok 1905

Začátkem 20. století měla Křemže jako městyš povinnost mít po setmění osvětleny hlavní ulice a náměstí. V té době se k tomuto účelu používaly petrolejové lampy. V některých velkých městech, mezi které patřily i blízké České Budějovice, existovaly plynárny, které dodávaly pro osvětlení veřejných prostranství i domácností svítiplyn. Pro veliké náklady si takové osvětlení nemohlo dovolit ani okresní město Český Krumlov. V několika málo českých městech se už ale využíval modernější způsob osvětlování – elektrický proud.

5.2 Jak to začalo

Na schůzi obecního zastupitelstva se dne 24. 5. 1905 uvažovalo o tom, jak veřejné osvětlení zlepšit. Bylo uvažováno nahradit dosavadní osvětlení petrolejovými lampami osvětlením acetylenovým, proto starosta (tehdy se říkávalo „měšťanosta“) Jan Stožický vyžádal nabídku firmy Casl z Prahy na zavedení osvětlení pomocí acetylenových svítlen. Radní (náměstek starosty) mlynář Josef Čížek navrhoval osvětlení eklektické. O této variantě se pravděpodobně dozvěděl od krajanů, kteří mlýny často obcházeli. Starosta Jan Stožický a radní Josef Čížek byly radou obecního úřadu pověřeni, aby získali informace, jaké osvětlení se kde používá. V okresním městě Českém Krumlově, ani v Českých Budějovicích se tehdy ještě elektrinou nesvítilo, a tak byli vysláni do Písku, kde tehdy již bylo zavedeno osvětlení elektrickým proudem.

V té době dolehla těžká krize na malé mlýny, protože jim konkuroval dovoz levné mouky z Kanady a také z „Uherska“, kromě toho vyrůstaly modernější konkurenční velkomlýny a také družstevní mlýny. Proto některé malé mlýny přecházely na jiné výroby, např. pily, soustružny dřeva, výrobu dřevité vlny, nebo se zaměřily na zemědělskou produkci apod.

Proto Josef Čížek využil okolnosti, že Křemežský mlýn přiléhá těsně k obci a rozhodl se doplnit mlýn instalací malé vodní elektrárny.

5.3 Zrození elektrárny na Křemežském potoce

Mlynář a radní Josef Čížek, který byl velkým příznivcem a propagátorem technického pokroku, předložil dne 7. února 1906 obecnímu zastupitelstvu návrh, že ve svém mlýně instaluje malou vodní elektrárnu, pod podmínkou, že obec zajistí odběr elektrického proudu a jeho rozvod po Křemži.

Dne 21. února 1906 byl návrh Josefa Čížka obecním zastupitelstvem schválen a obecní rada byla pověřena, aby s Josefem Čížkem uzavřela smlouvu. Mezitím firma František Křížík vypracovala projekt včetně rozpočtu. Na jeho základě byla 26. března 1906 podepsána a Ing. Františkem Křížíkem smlouva o provedení elektrického rozvodu, za který obec zaplatila

4 630 rakouských korun. Náklady na zařízení elektrárny o stejnosměrném napětí 120 V a výkonu 6 kW, tj. dynamo, akumulátorovou baterii a rozvaděč s příslušenstvím, ve výši 3 881 rakouských korun uhradili manželé Čížkovi. Kromě toho museli vynaložit další finanční prostředky na zřízení strojovny a akumulátorovny z velké dolní světnice ve stavení a za převodovou předlohu k dynamu.

Byl to významný a zároveň obětavý čin, kterým se Josef Čížek výrazně zasloužil o elektrifikaci Křemže.

K provozu výroby a rozvodu elektrické energie byla nutná koncese, která se vydávala jen osobám s průkazem odborné způsobilosti. Proto šel Josef Čížek hned po uzavření smlouvy do učení k firmě Ing. František Křížík do Prahy na 3 měsíce (od dubna do června), a tak obdržel na základě osvojených odborných znalostí od Ing. Františka Křížíka vlastnoručně podepsaný výučný list, který se stal podkladem k získání koncese na výrobu a rozvod elektrického proudu.

Mezitím probíhala výstavba elektrárny ve mlýně i rozvodné sítě po obci poměrně rychle. Tak byla vybudována malá vodní elektrárna a rozvod elektriny v Křemži pro napájení deseti pouličních světel a pro šest soukromých odběratelů. Lidé tomu moc nevěřili a také peněz bylo málo. Práce šla ale „rychle od ruky“ a přiblížil se den zahájení provozu.

Josef Čížek vystavil Ing. Františku Křížíkovi směnku na dlužnou část za výstavbu elektrárny, kterou splatil.

Telegramy:
Křižík Praha
Pošt. opoi. 16886

Fr. Křižík
elektrotechnický závod
Praha-Karlín, Královská 131.

Telefon:
1289 a
1289 b
1506 a
1506 b
1506 c

Číslo: N
Žádáme o udání této značky.

Praha-Karlín, dne 14. října 1910

Pan

Josef Čížek, majitel

v Českém Krumlově

v přibore vrátíme vám svého času
u nás danou krycí směnkou na

20 000,- Kč k 31. říjnu 1910,

a žádáme za laskavé potvrzení přijetí.

Štěpán Václav

Elektrotechnický závod
FR. KRÍŽÍK
Praha-Karlín

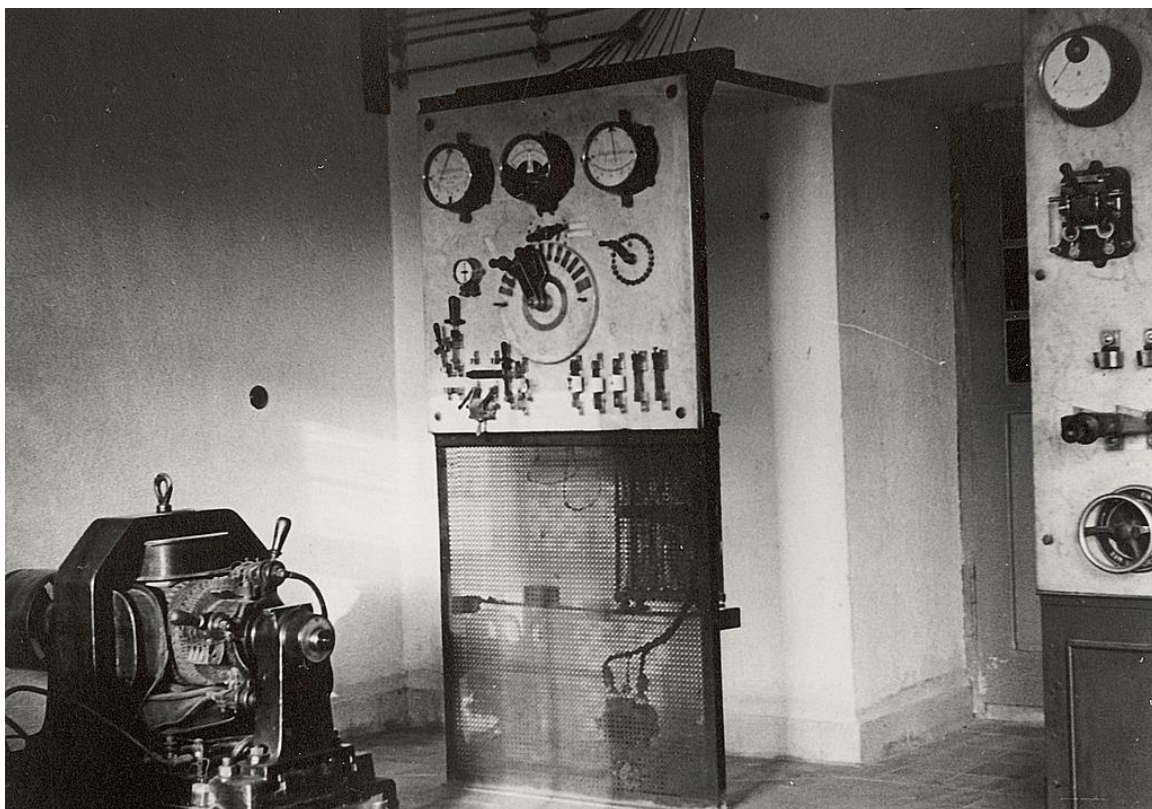
F. Křižík

Směnka

odpověď

Obrázek 11: Doklad o vrácení krycí směnky od Ing. Františka Křižíka z roku 1910.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 12: Pohled do strojovny cca v roce 1943 na rozvodnou mramorovou desku dodanou Ing. Františkem Křížikem do Křemežské elektrárny v roce 1906.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 13: Rozvodná mramorová deska v roce 2006 dodaná Ing. Františkem Křížikem do Křemežské elektrárny v roce 1906.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek, vyfoceno v roce 2006.

Obrázek 14: Rozvodná mramorová deska v roce 2006 dodaná Ing. Františkem Křížikem do Křemežské elektrárny v roce 1906.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek, vyfoceno v roce 2006.

5.4 A v Křemži bylo světlo

Zahájení provozu připadlo na 1. srpna roku 1906. V tento významný den přijel do Křemže známý vynálezce a podnikatel Ing. František Křížík a večer slavnostně vlastnoručně zahájil provoz elektrárny a rozsvítil veřejné elektrické osvětlení. Při této příležitosti jeden z Křížíkových montérů rozsvítil na střeše školy na náměstí silnou obloukovou lampu, jejíž oslnivé světlo uvedlo v úžas lidi z širokého okolí. Až v takový úžas, že prý přijeli i požárníci v domnění, že ve Křemži hoří.

C.k. okresní hejtmánství v Českém Krumlově za základě žádosti Purkmistrovského úřadu v Křemži ze dne 14. září 1906 a výsledku komisionálního šetření dne 1. prosince 1906 schválilo „zařízení ku elektrickému osvětlování městyse Křemže a ku elektrickému pohonu motorů“.

V roce 1907 bylo vydáno v listinné podobě tzv. „vodní právo“. V tomto dokumentu se uvádí: „Dne 10. října 1907 provedeno bylo u mlýnu čís. 30 v Křemži komisionální jednání za účelem zasazení cejchu (normální znamení) u mlýnu toho a zjištění všech vodních práv, jež zanéstí sluší do vodní knihy.“. Dále je uveden popis jezu a vantrok včetně výškového zaměření.

Dne 24. ledna 1908 udělilo C.k. místodržitelství v Praze Josefu Čížkovi „koncesi ku živnostenskému provozování výroby elektřiny za účelem osvětlování, převodu síly a jiného živnostenského upotřebení se stanoviskem v Křemži proti přesnému dodržování předpisů“, které bylo oznámeno C.k. okresním hejtmánstvím v Č. Krumlově dopisem ze dne 21. května 1908.

Křemže se tak zařadila mezi průkopníky využívání elektrické energie pro veřejnost u nás na počátku 20. století. I mnohem větší a významnější město České Budějovice v tomto směru Křemže předstihla o 3 roky.²⁶²⁷²⁸

5.5 Elektřina začala sloužit lidem

Lidé se velmi brzy přesvědčili o obecné prospěšnosti veřejné elektrické sítě a pochopili význam elektrické energie pro běžný život. Elektřina se brzy stala jejich nedomyslitelným každodenním pomocníkem, neboť mimo jiné prodloužila den prakticky na 24 hodin.

V roce 1911 postavil mlynář a majitel elektrárny Josef Čížek na potoce nový betonový jez, namísto dosavadního, již notně zchátralého dřevěného jezu, aby zkvalitnil podmínky pro své vodní dílo.

---

²⁶ ČÍŽEK, František. Jak došlo k zavedení veřejného elektrického osvětlení v Křemži, s. 1–3, 1. verze, Praha 6, asi 1980, 3 str.

²⁷ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 22–24.

²⁸ SCHNEIDER Vojtěch. Kronika obce Křemže, s. 140–143.

Již před 1. světovou válkou, v roce 1913, byl v Křemži z podnětu Josefa Čížka založen družstevní spolek deseti místních zemědělců pro zakoupení elektrické čisticí mlátičky od firmy Wichterle-Kovařík. Mlátička byla poháněna elektromotorem, který se připojoval přímo na vodiče obecní rozvodné sítě, a značně usnadnila i urychlila práci po žních středním a větším křemežským sedlákům.

Josef Čížek sledoval technický vývoj a postupně mlýn i elektrárnu modernizoval. Například v roce 1913 odstranil vodní kolo s převodovým ústrojím, které sám instaloval v roce 1903, a místo toho postavil spirálovou Francisovu turbínu o výkonu 10,2 HP od českobudějovické firmy Julius Škrlandt. Zájem o elektřinu rostl, postupně se na elektrické vedení připojovaly další domácnosti. V té době bylo na veřejnou síť v Křemži připojeno již 241 žárovek veřejných i soukromých a dva elektrické motory (jeden vlastnil již zmíněný zemědělský spolek a používal je k mlátičce, druhý byl majetkem pana Stožického). Zařízení mlýna bylo rozšířeno v roce 1914 o automatickou loupačku na obilí, takže bylo možné dodávat mouku, ječné krupky a kroupy. Za 1. světové války, kdy se vedení mlýna musel ujmout mladíček František Čížek, sestrojil v roce 1916 tento talentovaný čtrnáctiletý chlapec speciální stroj na čištění krupek, poháněný řemenem z transmise.

V roce 1916 byla z nařízení úřadů zabavena akumulátorová baterie pro válečné účely. K narovnání ze strany státu – Československé republiky došlo až po mnoha urgencích v roce 1923.

5.6 Další modernizace elektrárny

Již opotřeбенá válcová stolice GANZ z roku 1892 byla v roce 1925 nahrazena novou stolicí modernější konstrukce od firmy UNION z Českých Budějovic. V roce 1928 už nestačil výkon turbíny tehdejšími potřebami, proto majitelka Anežka Cábová-Čížková koupila diesellový motor o výkonu 12 HP, který byl v roce 1929 vyměněn za silnější o výkonu 20 HP.

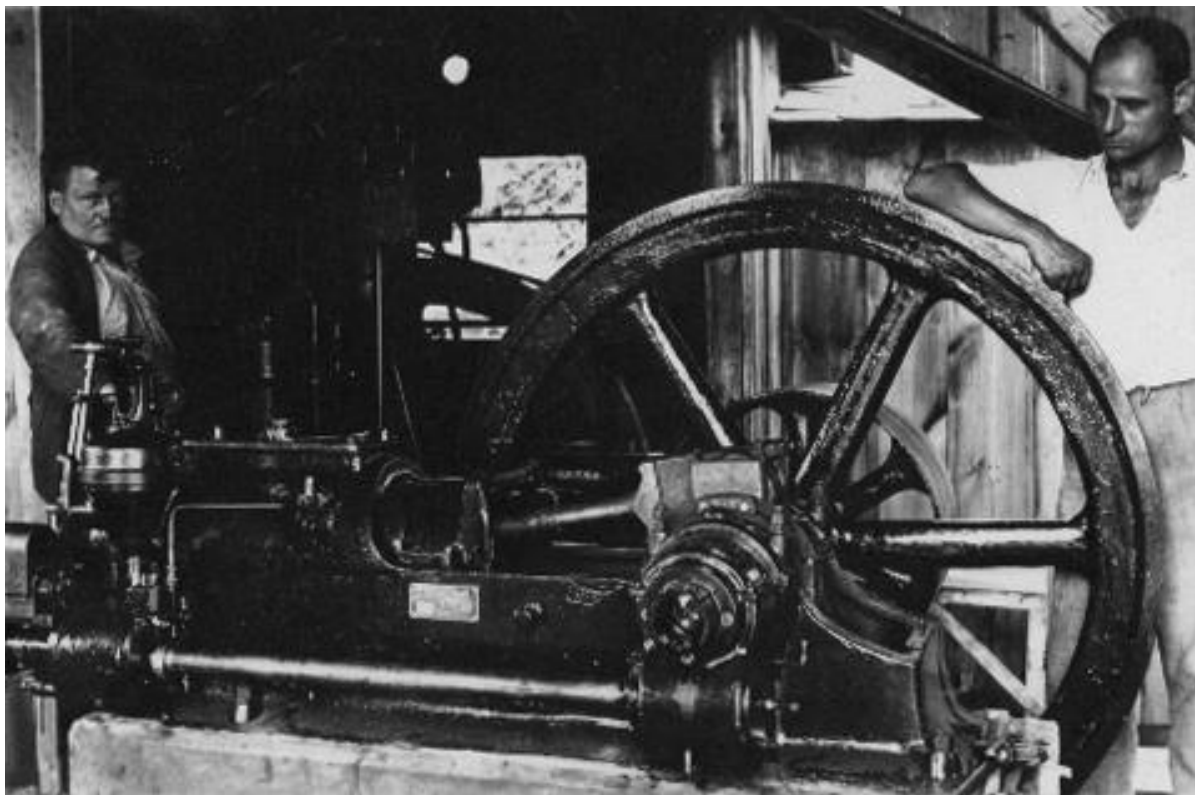

Obrázek 15: První naftový motor 12 HP. Bedřich Čížek je uprostřed. Rok 1928.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Další změny nastaly po roce 1933, kdy byl v potoce nedostatek vody. Majitel mlýna Bedřich Čížek proto postavil v roce 1934 motor na dřevoplyn o výkonu 10 HP včetně generátoru na výrobu dřevoplynu a rozšířil elektrárnu o další dynamo.

Obrázek 16: První plynový motor 10 HP. Vpravo je Bedřich Čížek. Rok 1934.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Spotřeba elektřiny však dále vzrůstala, neboť lidé si zvykli stále více využívat její síly a komfortu, který poskytovala. Proto Bedřich Čížek, který šel v tomto směru neustále s dobou, nahradil ještě v tomto roce dosavadní akumulátorovou baterii novou baterií s dvojnásobnou kapacitou a ještě před 2. světovou válkou postavil další plynový motor o výkonu 15 HP. Jak se však ukázalo, ani tato úprava již poptávce po elektrické energii v Křemži nebyla dostačující. Bylo nutno přistoupit k zásadní rekonstrukci energetické části mlýna a elektrárny.

František Čížek, bratr majitele mlýna a elektrárny, proto vypracoval v roce 1939 projekt na rekonstrukci, která spočívala v odstranění staré turbíny z roku 1913 z mlýnice a v instalaci nové kašnové Francisovy turbíny s horizontální hřídelí o výkonu 18,4 HP, od firmy Josef Prokop a synové z Pardubic, v nové prostorné strojovně. V souvislosti s touto změnou bylo třeba přeložit kašnu turbíny i odpadní koryto turbíny v délce asi 60 m více k západu.²⁹

---

²⁹ Zapsal Ing. Bedřich Čížek, Křemže, 1998.

Obrázek 17: Výstavba nové strojovny, která trvala od roku 1939 do roku 1943.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 18: Budování nového koryta odtoku vody od turbíny v roce 1939.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

20. srpna 1939 v 17. hodin byla poprvé roztočena kašnová Francisova turbína.³⁰

---

³⁰ Zapsal Ing. Bedřich Čížek, Křemže, 1998.

5.7 Nová smlouva elektrárny s obcí

V témže roce 1939 uzavřel Bedřich Čížek, majitel domu, mlýny a elektrárny v Křemži č.p. 30, novou smlouvu s obcí, na jejímž základě se on (a jeho zákonní nástupci) neboli „elektrárna“ zavazuje, „...že bude pravidelně a nerušeně dodávat dostatečné množství elektrického proudu jak pro veškeré stávající soukromé odběratele, tak i pro veřejné osvětlování v městysi Křemži po dobu stále po sobě jdoucích 25 roků ode dne vyhotovení této smlouvy počínaje, tedy do 22. června 1964. Naproti tomu se obec Křemže i odběratelé elektrické energie ze sítě této obce zavazují po dobu 25 roků ode dne vyhotovení této smlouvy odebírat elektrický proud ke všem účelům od jmenované elektrárny. Dodávaný proud je stejnosměrný o napětí 120 V ± 10 % dle předpisů ESČ. Maximální dodávání pro večerní svícení 7 kW jest závazné. Kdyby městys Křemže tento elektrický proud časem i mimo noční dobu k osvětlení soukromému nebo veřejnému a jiné potřebě pohonu potřeboval, zavazuje se elektrárna tento proud do 7 kW i v této době a v pravý čas dodati. Naproti tomu není však městy Křemže vázán toto množství každodenně odebírat, nýbrž dle potřeby...“³¹

Smlouva obsahovala i řadu dalších ustanovení a povinností pro dodavatele i odběratele elektrické energie. Např. povinnost vyplnit a právoplatně podepsat přihlášku k odběru na tiskopise vydaném elektrárnou, z níž mimo jiné vyplývala pro odběratele povinnost „plnit jednotné prodejní podmínky i zvláštní obchodní podmínky a zachovávat předpisy ESČ“. Elektrárna zapůjčila odběratelům elektroměry (opatřené olovněnou plombou cejchovní komise a elektrárny) a vybírala za spotřebovaný proud poplatky. Zpoplatněn byl i pronájem elektroměru. Zajímavostí bylo, že elektrárna byla povinna současně s poplatkem za odebraný elektrický proud vybírat přírážku stanovenou obcí (např. 50 haléřů) za každou spotřebovanou kilowatthodinu elektřiny ke svícení a tuto přírážku pak odváděla do obecní pokladny. Veškeré opravy, údržbu a rozšiřování elektrické sítě v Křemži byla oprávněna provádět výhradně elektrárna na náklad obce. Na náklady odběratele zajišťovala rovněž domovní přípojky (tj. od hlavního vedení až ke svorkovnici elektroměru vč. elektroměrové desky). Elektrické rozvody od elektroměru v domě si odběratelé mohli nechat provést buď u elektrárny nebo u jiné k tomuto účelu úředně oprávněné osoby. Elektrické zařízení muselo splňovat veškeré platné předpisy a vyhovovat zvláštním podmínkám stanoveným elektrárnou.

Za zmínku ještě stojí i cena elektřiny. V době uzavření této smlouvy (v roce 1939) byla stanovena cena za 1 kWh elektřiny pro osvětlování ve výši 2,50 K, plus 50 haléřů za 1 kWh pro obec Křemži, pro pohon motorový nestálý K 2,50, pro veřejné osvětlení 90 hal./kWh, pro pohon stálý dle ujednání a dle velikosti odběru. (Pro srovnání uvádím, že mzda za hodinu byla v této době 8 až 10 korun.)

---

³¹ Smlouva Křemežské elektrárny s městysem Křemže roku 1939.

V roce 1918 byla cena elektřiny vyrobené v Křemežské elektrárně pro světlo i pro motory 45 haléřů za 1 kWh.

5.8 Čtyřicátá léta dvacátého století

Vraťme se zpět ke Křemežské elektrárně, která postupně využívala nejen síly vody Křemežského potoka, ale i další zdroje pro výrobu elektrického proudu.

V letech 1935–1945 došlo k obrovskému nárůstu spotřeby elektřiny, ze 7 472 kWh na 53 573 kWh, tj. o 717 %. Této skutečnosti odpovídaly postupné úpravy a modernizace jak výrobního zařízení, tak rozšiřování rozvodné sítě.

Za 2. světové války, v roce 1942, místo starých plynových motorů postavil Bedřich Čížek nový motor na nasávaný plyn o výkonu 28 HP a v roce 1943 generátor na nasávaný plyn z koksu. Také se ještě v tomto roce rozhodl využít i šestiválcový automobilový motor o stálém výkonu 13 HP a další dynamo jako další zdroj tolik potřebné elektrické energie. V téže době doplnil mlýnské zařízení o další válcovou stolicí na domílku a stolicí „porculánku“ na mletí hrubé mouky, jakož i další příslušenství, např. míchačku na mouku, tzv. „reformu“ na třídění krupic a místo českého mlýnského kamene výkonný šrotovník.

V roce 1944 postavil na své náklady silnější napájecí vedení od mlýna k sokolovně, poněvadž původní obecní rozvodná síť již nestačila k přenosu podstatně vyššího množství energie. V roce 1944 instaloval ve mlýně pro vlastní potřebu třífázový generátor 380/220 V, 2,2 kW, který v následujícím roce vyměnil za 24 KW (30 kVA).

Majitel elektrárny se vždy snažil pohotově reagovat na rostoucí požadavky spotřeby, modernizoval a doplňoval výrobní zařízení. V roce 1945 měla elektrárna k dispozici následující výrobní zařízení: vodní turbínu o výkonu 18 HP, diesellový motor 20 HP, plynové motory 28 HP a 13 HP a generátory na výrobu potřebného plynu jak ze dřeva, tak i z koksu. Kromě toho byl připraven k instalaci nový naftový motor o výkonu 50 HP jako záloha a u výrobce objednaná a zaplacená nová akumulátorová baterie. Pro zajištění požadovaného množství elektřiny podepsal Bedřich Čížek v březnu 1945 přihlášku k odběru elektrické energie od JČE a měl v úmyslu provést propojení s jejich sítí, aby byla zajištěna plynulá dodávka a stabilita kmitočtu a napětí.

Obrázek 19: Modernizace elektrárny, fotografie cca z roku 1945 (setrvačnick). Na fotografii jsou příbuzní, sousedi a zaměstnanci mlýna.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 20: Modernizace elektrárny, fotografie cca z roku 1945 (setrvačnick). Na fotografii jsou příbuzní, sousedi a zaměstnanci mlýna.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Přestože Bedřich Čížek i přes vzrůstající náklady na výrobu elektřiny v době války nežádal o zvýšení její ceny pro odběratele a s obcí měl uzavřenou smlouvu o dodávce až do roku 1964, po válce nově ustavený Národní výbor v Křemži zahájil již v červenci 1945 jednání s JČE o dodávce elektřiny pro obec. Přitom majitel elektrárny vedení obce navrhoval provést ve veřejném zájmu spojení s JČE, co nejdříve nainstalovat a uvést do provozu záložní motor o výkonu 50 HP a postupně provést rekonstrukci sítě tak, aby mohl dodávat normalizovaný třífázový proud 380/220 V. Obci by tak zůstaly zachovány příjmy z přímého prodeje elektřiny a navíc by nebyla závislá na přespolní energetické síti, neboť by zde byla k dispozici stálá pohotovost domácího podniku pro případy poruchy.

Bedřich Čížek věřil svým občanům, že dobře zváží jeho argumenty a nezapomenou na to, co Čížkovi pro veřejné blaho Křemže v minulosti učinili. Skutečnost však byla jiná. V roce 1946 přestala elektrárna dodávat proud do veřejné sítě a po čtyřicetileté službě veřejnosti zůstala v provozu jen pro vlastní spotřebu objektu Čížkova mlýna a jeho domácnosti.

5.9 Doba před 21. stoletím

Od roku 1944 se v elektrárně v Křemži vyráběl kromě stejnosměrného proudu z dynama pro osvětlení i pro domácí spotřebiče taky střídavý třífázový proud pomocí synchronních

generátorů o výkonu 4 nebo 30 kVA. V objektu elektrárny, mlýna i obydlí byly proto dva rozvody elektřiny, stejnosměrný 120 V a střídavý 3x 380/220 V.

Od 50. do 70. let minulého století se hodně malých elektráren na vodních tocích rušilo, protože jejich provozování se stalo ekonomicky neúnosné. Takový osud našťastí nepotkal elektrárnu v Křemži. Čížkova rodina o ni s velkým úsilím a bezpochyby i z úcty k předkům trvale pečovala a dalších čtyřicet let ji využívala pouze pro svou potřebu bez připojení k veřejné síti. Činila tak s přesvědčením, že je to správná cesta i ve veřejném zájmu, což se později potvrdilo.

Od první energetické krize na začátku 80. let 20. století si společnost více začíná uvědomovat problém se zajištěním energetických zdrojů v budoucnosti. Veřejnost se více zajímá o životní prostředí a o obnovitelné zdroje energie. Dochází k postupnému obnovování provozů malých vodních elektráren nebo i k výstavbě nových.

Současný majitel Ing. Bedřich Čížek uzavřel v roce 1986 smlouvu s JČE o dodávce elektřiny z vodní elektrárny v Křemži č.p. 30 do její energetické sítě, kterou zahájil 17. 4. 1986. Tak před dvaceti lety začala další etapa tohoto historického energetického díla.

Předtím, v roce 1984 provedl generální opravu svého betonového jezu.

V době připojení elektrárny na rozvodnou síť byla elektrárna doplněna zařízením, které umožňuje její automatický provoz. Následně bylo dynamo odstaveno a byl zrušen rozvod stejnosměrného proudu v objektu. Elektřina se dál vyráběla jen v třífázovém synchronním generátoru, který byl v roce 1991 vyměněn za asynchronní generátor 15 kW. Elektrárna vyrobí v průměru 50 MWh ročně v závislosti na velikosti a charakteru srážek v povodí potoka, který má spíš charakter horského potoka, zvláště po provedení necitlivých zásahů v jeho povodí v posledních letech.

5.10 Po roce 2000 a současnost

K výrobě elektřiny bylo Ing. Bedřich Čížkovi uděleno od 12. 2. 1992 povolení Živnostenským listem vydaným Městským úřadem v Českém Krumlově. Po změně legislativních předpisů bylo, po prokázání odborné způsobilosti, od 1. 1. 1996 nahrazeno Státní autorizací vydanou Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR. Od 1. 1. 2002 je výroba elektřiny povolena licenci, kterou vydal Energetický regulační úřad.³²³³

S provozem elektrárny je spojena i nákladná údržba vodního náhonu, stavebních částí vodního díla i přilehlých pozemků. V letech 2001 až 2005 byly postaveny z kamenného zdiva

---

³² Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 26-33.

³³ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 17-19.

nové obě opěrné zdi odtoku od turbíny a byla provedena rozsáhlá meliorace louky pod náhonem.

Po povodních v roce 2002 Ing. Bedřich Čížek provedl – z důvodů zlepšení odtokových poměrů při povodních – úpravy terénu v místech přelivů velkých vod v okolí mlýna i jezu, vyčistil celé okolí starého potoka nad i pod elektrárnou a musel opravit hráz náhonu, která byla na dvou místech protržena.

22. 7. 2006 zorganizoval Ing. Bedřich Čížek s rodinou ve spolupráci s obecním úřadem v Křemži akci k výročí 100 let elektriny v Křemži, které se účastnilo tisíce lidí. Součástí akce byla exkurze mlýna i elektrárny, občerstvení, hudební vystoupení jeho sestry Mgr. Ireny Tomkové a velký ohňostroj, na který lidé vzpomínají dodnes. V 10 hodin došlo k odhalení pamětní desky nad vchodem do Křemežského mlýna. Vše se konalo na pozemcích Křemežského mlýna. Při této příležitosti bylo natočeno vzpomínkové video.

V roce 2006 byla vyhotovena vzpomínková deska, která je vystavena na obecním úřadě v Křemži.

V roce 2007 byly natočeny Českou televizí dokumenty: Soukromá muzea – Muzeum elektrického proudu³⁴, Mlynářské muzeum³⁵; Toulavá kamera – Jihočeský mlýn.³⁶

Kromě toho je dodnes každoročně vodní náhon v celé jeho délce čištěn. Do roku 2013 byla k této příležitosti organizovaná „stoka“, kdy se sešli kamarádi a příbuzní a společně čistili náhon. A od roku 2014 se náhon každoročně čistí bagrem.

Od roku 2010 začaly rozsáhlé rekonstrukce budovy mlýna.

V roce 2016 bylo na žádost Ing. Bedřicha Čížka navrženo a následně vyrobeno nové oběžné kolo z nerezů firmou Strojírny Brno a.s.

V roce 2016 byly vyhotoveny nově obě opěrné zdi náhonu před elektrárnou a byly nahrazeny tehdejší plaňky na jezu stavidlem a v roce 2022 bylo dodáno stavidlo před elektrárnou.

A v roce 2017 byl zaveden nový elektronicky řízený systém a hydraulický regulátor (HR) turbíny firmou Alva Strakonice s. r. o.

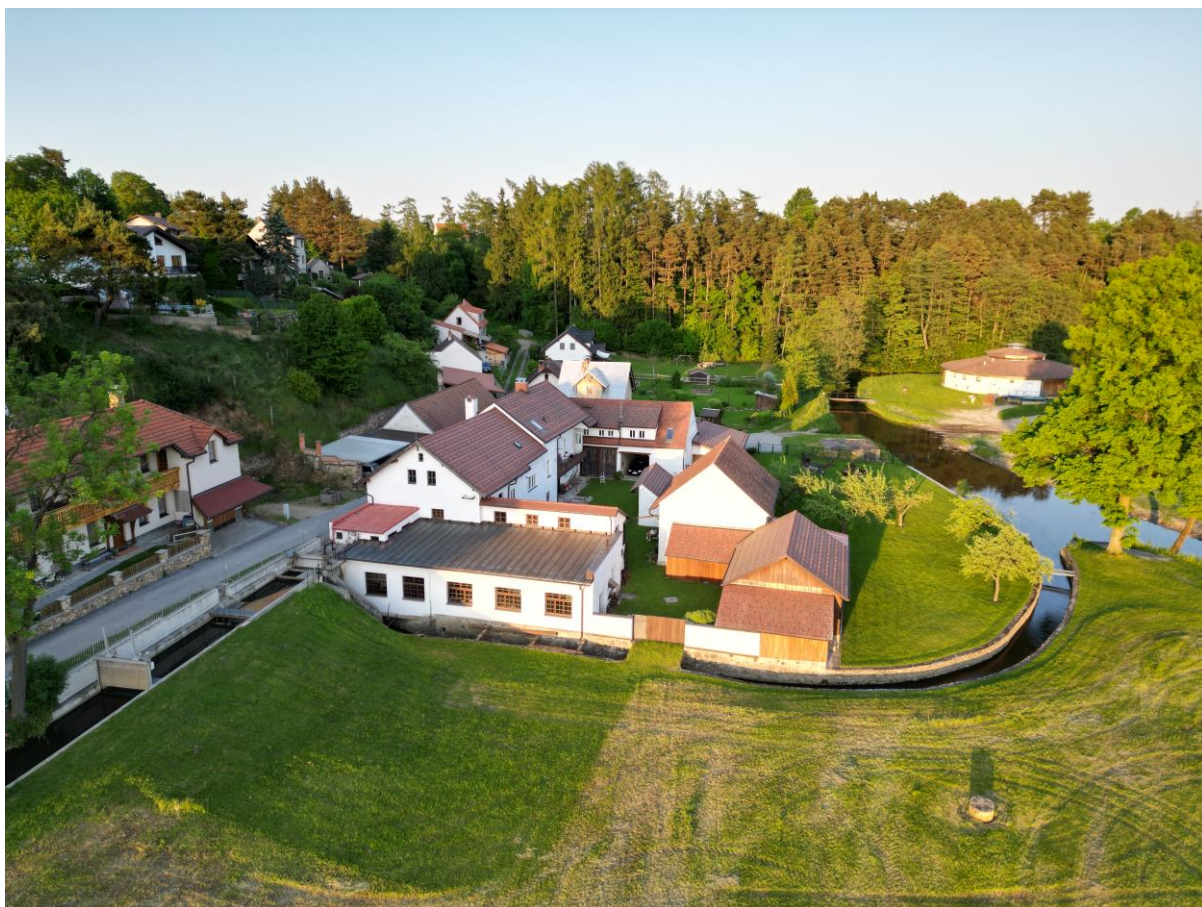
³⁴ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a DIVIŠOVÁ, Jana. Česká televize, Soukromá muzea, Muzeum elektrického proudu, Křemže, 2007. <https://www.fdb.cz/film/soukroma-muzea/popis-obsah/54301>

³⁵ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a DIVIŠOVÁ, Jana. Česká televize, Soukromá muzea, Mlynářské muzeum, Křemže, 2007. <https://www.ceskatelevize.cz/program/amsprogram/10123426217-08.09.2009-17:25-2.html>

³⁶ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a TOUŠLOVÁ, Iveta. Česká televize, Toulavá kamera, Křemže, 2007. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126666764-toulava-kamera/207411000321028/>

Instalovaný výkon elektrárny Křemežský mlýn s elektrárnou je zachován v původním stavu a je přístupný veřejnosti jako soukromé muzeum, aby se na tradiční početné mlynářské řemeslo nezapomnělo. je 15 kW.³⁷

Obrázek 21: Křemežský mlýn v roce 2023.

Zdroj: David Čížek, vyfoceno v roce 2023 dronem.

---

³⁷ Z vyprávění Ing. Bedřicha Čížka, v Křemežském mlýně, 2023.

Obrázek 22: Křemežský mlýn v roce 2023.

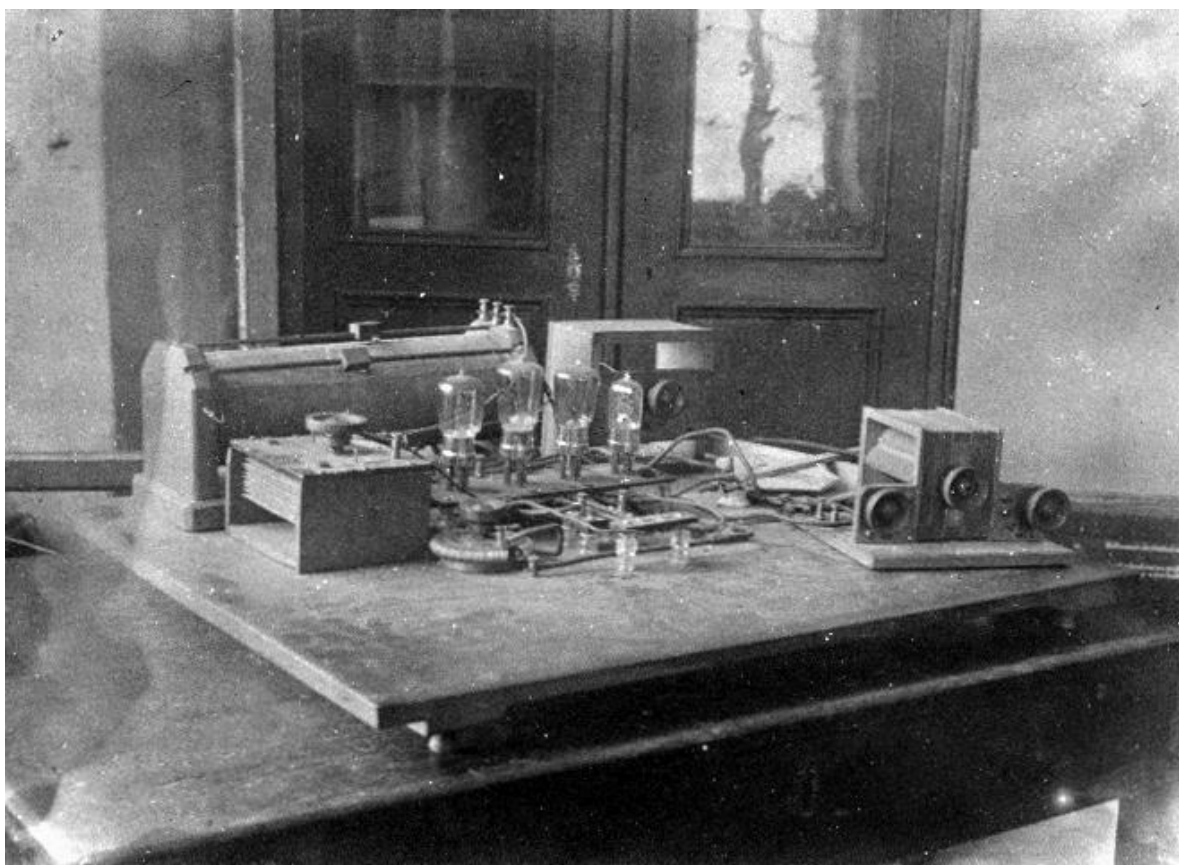
Zdroj: David Čížek, vyfoceno v roce 2023 dronem.

6 BRATŘI ČÍŽKOVÉ A RADIOTECHNIKA V KŘEMŽI

6.1 Jak to začalo a předávání z generace na generaci

První zmínky o rádiu a radiotechnice pocházejí již ze začátku minulého století. Když byl Josef Čížek v roce 1906 v Praze v učení u Křížíkovi firmy, aby získal povolení k výrobě elektřiny, dozvěděl se první informace z oblasti bezdrátové telegrafie. Když se vrátil do Křemže, diskutoval o tom se sousedy a mleči. Pro obyčejné venkovské lidi to byly novinky zcela nepochopitelné. Vzbudil tím zájem i u nejstaršího syna Františka, který byl již v dětství ve mlýně a elektrárně jeho pravou rukou a nepřízní osudu musel po odchodu otce do války nastoupit na jeho místo. Přesto mladého Františka víc, než řemeslo jeho předků lákaly technické novinky a zejména elektrotechnika.

Ke konci války, když se mladší bratr Karel ve mlýně zapracoval, mohl František odejít studovat Vyšší průmyslovou elektrotechnickou školu v Praze a získat zde nové informace ohledně bezdrátové telegrafie a počátcích rádia. Když byl v roce 1923 ve 4. ročníku, uspořádal ve Křemži, Českém Krumlově, a i na jiných místech několik přednášek na téma „Telegrafie bez drátu“. V lidech vzbudil velký zájem a jeho přednášky měly značný ohlas. V roce 1923 ukončil studium, avšak práci ve svém oboru nenašel. Vrátil se domů do mlýna a na **podzim roku 1923 v šalandě** (což byla vytápěná místnost, která sloužila pro stárka a ostatní zaměstnance mlýnu a obvykle měla prosklené dveře do mlýnice) **rodinného mlýna sestavil František Čížek pro školní potřeby první čtyřlampový odporový radiopřijímač stolního provedení v jižních Čechách**. Při stavbě tohoto prvního přijímače asistovali Františku Čížkovi dva šikovní elektrotechničtí učňové, a sice nejmladší bratr Bedřich Čížek a o rok mladší Vilém Klika, který pokračoval ve studiích a stal se uznávaným odborníkem v Tesle. Radiotechnice však zůstali věrni oba. Na nákup potřebných součástí mu tehdy přispěla Měšťanská škola v Křemži.

Obrázek 23: První rádio v jižních Čechách zkonstruované Františkem Čížkem na podzim v roce 1923 v šalandě Křemežského mlýna. Je to čtyřlampový odporový přijímač stolního provedení.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Rozhlasové vysílání v Čechách bylo zahájeno 18. 5. 1923 a již na podzim téhož roku se Křemežský mlýn stal prvním místem v jižních Čechách, kde byla zachycena hudba a řeč přenášena elektromagnetickými nebo radiovými vlnami. Odtud také první značení pro jejich přijímač – rádio. Později se ujalo pojmenování rozhlas a rozhlasový přijímač.

Bedřich Čížek, který se nejprve vyučil elektrotechnikem a teprve pak mlynářem, aby – vybaven potřebnými odbornými vědomostmi – mohl jít ve stopách svého otce a zajišťovat lidem z okolí obživu a Křemži elektřinu, absolvoval odborný radiotechnický kurz a zařídil si v Křemži „radiozávod“ – servis pro údržbu radiových přijímačů a jejich koncesovanou prodejnu.

Jeho služeb využívali lidé z širokého okolí, protože nejbližší prodejna a opravna radiopřijímačů byla až v Českém Krumlově nebo Českých Budějovicích, kam se tehdy obtížně dostávali. Zpočátku byly rozhlasové přijímače převážně bateriové, a to buď na suché články, nebo na akumulátory ve skleněných nádobách vložených do dřevěných krabiček s koženým držadlem, které si nosili do Křemežské elektrárny nabíjet. Teprve později, s postupnou elektrifikací domácností se začaly více používat přijímače na síťový proud stejnosměrný nebo střídavý.

Bedřich Čížek vyprávěl, že lidé, kteří přijížděli do mlýna a elektrárny semlít obilí, při této příležitosti si nechávali nabít akumulátory do rádií, protože v okolí Křemže ještě elektrina nebyla, museli mít rádia pouze na akumulátory. V této době se používali 4 voltový akumulátory a používali se v rádiu ke žhavení elektronek. V těchto rádiích se ještě používalo napětí anodové 80 až 120 voltů, které se získávalo ze suchých baterií, v Případě používání plochých baterií se umísťovaly do samostatné skříňky s kontakty pro každou baterii, kterým se říkávalo anodka. Bedřich Čížek vyráběl většinou dvoulampová rádia, která byla v okolí skoro ve všech domácnostech.

Bedřich Čížek měl „koncesi na zřízení, udržování a provozování přijímací radiofonní stanice“ vydanou v roce 1926. Kromě toho byl roku 1928 členem amatérského Československého radiosvazu, a proto byl vybrán k vojenské službě u radiovojska.

6.2 Význam během 2. světové války

Jako zajímavost lze uvést, že za 2. světové války, aby byl znemožněn poslech zahraničního vysílání, byla povinnost ze všech rozhlasových radiopřijímačů odstranit zařízení pro poslech krátkých vln. V tomto období, zvláště ke konci války, v šalandě Křemežského mlýna, kde bylo zařízení pro příjem na krátkých vlnách nainstalováno „načerno“, se scházeli zaměstnanci, sousedé a ostatní přátelé k poslechu válečných zpráv z Londýna, přestože to bylo nebezpečné a v případě prozrazení velmi tvrdě trestané.

V důsledku změny společenských poměrů po únoru 1948 musel Bedřich Čížek i tuto radioobchodní živnost v roce 1950 ukončit.³⁸³⁹

---

³⁸ Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektriny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 35-36.

³⁹ ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, s. 11.

7 POVODNĚ

Ve druhé polovině 20. století byla kvalita povodí z hlediska krajiny, ekosystémů, využití vodní síly, a hlavně z hlediska odtokových poměrů při povodních lidskou činností značně poškozena. Voda je dnes z krajiny rychle odvedena, zatímco dříve po deštích voda z krajiny pozvolna stékala několik dnů nebo i týdnů, což vyhovovalo nejen majitelům vodních děl. Dnes naopak voda po jarním tání nebo vydatných deštích steče za pouhých několik hodin. V důsledku těchto nepříznivých zásahů člověka dochází v době sucha k většímu vysušení krajiny, a naopak v době dešťů k rychlým a často velkým povodním.

V povodí potoka se v období tání sněhu nebo po vydatných deštích opakují menší či větší povodně. Nejstarší záznamy o „velké vodě“ jsou na hamru pod Třisovem, další pak na západní zdi strojovny Křemežské elektrárny.

Poslední povodeň, jejíž voda se dostala do strojovny Křemežského mlýna, byla v roce 2013. 1. června byl vydatný déšť, který pokračoval přes noc a 2. června se voda dostala až do strojovny, kde byla v 12 hodin hladina vody 10 cm. Průtok vody byl asi 55 m³/s.⁴⁰

V živé paměti ještě máme ničivé povodně z léta roku 2002, která přišla ve třech vlnách, nejdříve 7. a 12. srpna a pak 1. září, kdy hladina vody dosáhla největší výše. V Křemežském mlýně voda dosahovala ráno v 8 hodin 6 cm nad okenní parapety strojovny elektrárny a uvnitř byla voda ve výši 78 cm nad podlahou. Tento den povodni předcházely srážky 96,6 mm v době od 4 do 7 hodin. Prudký déšť splavil z již rozmočených polí ornou půdu, a tak bylo celé údolí potoka zaplaveno velmi bahnitou vodou, která po sobě všude zanechala obrovskou zkázu. Průtok vody byl asi 100 m³/s.

Největší povodeň je zaznamenána 14. července 1848, kdy této povodni bylo zaznamenáno: „V noci ze 7. na 8. července byla v okolí Chvalšín a pod svahy Blanského lesa nevídaná průtrž mračen. Mohutné proudy se odtud valily na Český Krumlov, kde vodní živel strhl nebo podemlel několik domů a zahubil 30 osob. Povodňová vlna se valila vltavským údolím, přičemž nenechala bez poničení jediný most.“⁴¹

Jiné povodně byly v letech např. 1976, 1955, 1954, 1925, 1920, 1890 a 1888.⁴²

---

⁴⁰ Zapsal Ing. Bedřich Čížek, Křemže, 2013.

⁴¹ SCHNEIDER Vojtěch. Kronika obce Křemže, s. 79.

⁴² Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, s. 16–18.

Obrázek 24: Výšky hladin povodní na západní zdi Křemežské elektrárny.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek, vyfoceno v roce 2006.

8 ZÁVĚR

Mlýn byl dříve nedílnou součástí každé vesnice a lidé byli na jeho mletí závislí. Byl důležitý zejména pro zpracování obilí na mouku, která byla a stále je základem potravinového řetězce. Mouka byla potřebná pro přípravu chleba, který byl tehdy základní obživou, a pro přípravu dalších surovin.

Mlýny měly velký význam v ekonomickém a technologickém pokroku. Byly také v každé vesnici zdrojem kulturního a společenského dění.

Vodní mlýny využívaly pohyb vody k pohonu mlýnských kamenů. Tato forma vodní energie byla jedním z prvních způsobů využívání přírodních zdrojů k pohonu strojů. Rozvoj mlýnských technologií představoval technologický pokrok, který ovlivnil způsob, jakým byly zpracovávány zemědělské plodiny.

Mlýny jsou stále zachovány, i když moderní technologie převzaly mnoho funkcí, které dříve plnily mlýny. Mají kulturní a historickou hodnotu a mnohé z nich jsou zachovány jako památky, muzea nebo turistické atrakce.

V mnoha vodních mlýnech, jako i v Křemežském vodním mlýně, se vybudovaly malé vodní elektrárny, které dál sloužily a stále slouží lidem výrobou elektřiny. Elektrický proud se využíval zprvu zejména k osvětlení veřejných ulic a postupně se jeho využití rozšiřovalo. Díky tomu se den „prodloužil“ a lidé mohli využívat k práci, zejména v zimním období, více času.

Křemežský mlýn s elektrárnou je zachován v původním stavu a je přístupný veřejnosti jako soukromé muzeum, aby se na tradiční početné mlynářské řemeslo nezapomnělo.

9 POUŽITÁ LITERATURA

ČÍŽEK, František. Jak došlo k zavedení veřejného elektrického osvětlení v Křemži, 1. verze, Praha 6, asi 1980, 3 str.

ČÍŽEK, František. Křemežský mlýn od pravěku po dnešek, 1. verze, Křemže, 1977, 25 str.

Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků mlýnské hranice v domě č.p. 30 v Křemži. DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl, červenec 2010.

Dominikální pozemková kniha č. 57 pro panství Český Krumlov, uložená ve Státním oblastním archivu v Českém Krumlově pod signaturou I5AU 150.

ELIÁŠ, Jan. Farní osada Křemže v Čechách, 1. vydání, Křemže, Odbor národní jednoty pošumavské, 1896, 54 str.

Ing. Bedřich Čížek, poznámky, Křemže, 1998.

Ing. Bedřich Čížek, poznámky, Křemže, 2013.

Ing. ČÍŽEK, Bedřich a DIVIŠOVÁ, Jana. Česká televize, Soukromá muzea, Mlýnářské muzeum, Křemže, 2007. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/program/amsprogram/10123426217-08.09.2009-17:25-2.html>. [cit. 1. 1. 2024]

Ing. ČÍŽEK, Bedřich a DIVIŠOVÁ, Jana. Česká televize, Soukromá muzea, Muzeum elektrického proudu, Křemže, 2007. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/film/soukroma-muzea/popis-obsah/54301>. [cit. 1. 1. 2024]

Ing. ČÍŽEK, Bedřich a Mgr. Miroslava LEDNICKÁ. 100 let elektřiny pro veřejné osvětlení a domácnosti v Křemži, 1. vydání, Křemže, Fides Populí, s.r.o., 2006, 56 str., C 330.342.

Ing. ČÍŽEK, Bedřich a TOUŠLOVÁ, Iveta. Česká televize, Toulavá kamera, Křemže, 2007. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126666764-toulava-kamera/207411000321028/>. [cit. 1. 1. 2024]

NEJEDLÝ, BÁRTA, LINHA, DAŇEK, HOŘEJŠÍ. Z dějin Křemežska, 1. vydání, Křemže, Obecní úřad Křemže, 1994, 142 str.

Potvrzení od lidí podporovaných během 2. světové války Bedřichem Čížkem.

SCHNEIDER Vojtěch. Kronika obce Křemže, s. 152–153, 1. verze, Křemže, 1923, 196 str. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/415/3>. [cit. 1. 1. 2024]

Smlouva Křemežské elektrárny s městysem Křemže roku 1939.

STROPEK, František. Potvrzení a prohlášení o pomoci B. Čížka během 2. světové války, Dobrkovice 10, 1945/1946.

ZÁLOHA, Jiří. Ze starých dějin Křemže, 1. verze, Křemže, 2. polovina 20. století, 37 str.

Z vyprávění Ing. Bedřicha Čížka, v Křemežském mlýně, 2023.

10 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1: Mlynářský a tovaryšský list Josefa Čížka mladšího z roku 1897.	12
Obrázek 2: Josef Čížek s rodinou a sousedy před Křemežským mlýnem v roce 1911.	13
Obrázek 3: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 1916. Vpravo je Anežka Čížková se synem Františkem.	16
Obrázek 4: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 2006.	19
Obrázek 5: Přehled parametrů vzorků odebraných z konstrukčních prvků domu čp. 30 v Křemži.	20
Obrázek 6: Letokruhové křivky dubových trámů synchronizované do chronologie S19kremze-cp_30QU.	20
Obrázek 7: Mlynářská mírka	21
Obrázek 8: Pohled do mlýnice Křemežského mlýna v roce 2006.	21
Obrázek 9: Fotografie lidí před mlýnem, vyfocena v zimě mezi roky 1915 a 1916. Zleva stojí soused Beneš, poté František Čížek, Karel Čížek, Bedřich Čížek, Anežka Čížková a další.	22
Obrázek 10: Kladívka pro křes mlýnských kamenů – oškrt, špičák, pemrlice.	23
Obrázek 11: Doklad o vrácení krycí směnky od Ing. Františka Křížíka z roku 1910.	27
Obrázek 12: Pohled do strojovny cca v roce 1943 na rozvodnou mramorovou desku dodanou Ing. Františkem Křížíkem do Křemežské elektrárny v roce 1906.	28
Obrázek 13: Rozvodná mramorová deska v roce 2006 dodaná Ing. Františkem Křížíkem do Křemežské elektrárny v roce 1906.	28
Obrázek 14: Rozvodná mramorová deska v roce 2006 dodaná Ing. Františkem Křížíkem do Křemežské elektrárny v roce 1906.	28
Obrázek 15: První naftový motor 12 HP. Bedřich Čížek je uprostřed. Rok 1928.	31
Obrázek 16: První plynový motor 10 HP. Vpravo je Bedřich Čížek. Rok 1934.	32
Obrázek 17: Výstavba nové strojovny, která trvala od roku 1939 do roku 1943.	33
Obrázek 18: Budování nového koryta odtoku vody od turbíny v roce 1939.	33
Obrázek 19: Modernizace elektrárny, fotografie cca z roku 1945 (setrvačnick). Na fotografii jsou příbuzní, sousedi a zaměstnanci mlýna.	36
Obrázek 20: Modernizace elektrárny, fotografie cca z roku 1945 (setrvačnick). Na fotografii jsou příbuzní, sousedi a zaměstnanci mlýna.	37
Obrázek 21: Křemežský mlýn v roce 2023.	40
Obrázek 22: Křemežský mlýn v roce 2023.	41
Obrázek 23: První rádio v jižních Čechách zkonstruované Františkem Čížkem na podzim v roce 1923 v šalandě Křemežského mlýna. Je to čtyřlampový odporový přijímač stolního provedení.	43
Obrázek 24: Výšky hladin povodní na západní zdi Křemežské elektrárny.	46
Obrázek 25: Josef Čížek s rodinou a sousedy před Křemežským mlýnem v roce 1911.	52
Obrázek 26: Křemežský mlýn v roce cca 1944.	52
Obrázek 27: Křemežský mlýn v roce 2023.	53
Obrázek 28: Mlynářský erb	54
Obrázek 29: Mlynářské desatero	55

11.2 Křemežský mlýn v průběhu let

Obrázek 25: Josef Čížek s rodinou a sousedy před Křemežským mlýnem v roce 1911.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 26: Křemežský mlýn v roce cca 1944.

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

Obrázek 27: Křemežský mlýn v roce 2023.

Zdroj: Lenka Čížková, vyfoceno v roce 2023.

11.3 Mlynářský erb

Obrázek 28: Mlynářský erb

Zdroj: Ing. Bedřich Čížek

11.4 Mlynářské desatero

Obrázek 29: Mlynářské desatero

Zdroj: Povětrník, Petr Veselý, 12. 1. 2006. Dostupné z: http://povetrnik-cz.svethostingu-tmp.cz/rs/image/200601120838_velke_tesany_20051101_43.jpg. (převzato z internetu) [cit. 1. 1. 2004]⁴³

---

⁴³ Povětrník, Petr Veselý, 12. 1. 2006. Dostupné z: http://povetrnik-cz.svethostingu-tmp.cz/rs/image/200601120838_velke_tesany_20051101_43.jpg. (převzato z internetu) [cit. 1. 1. 2004]